

204.1838

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

DO NAUKI HISTORJI W SZKOLE ŚREDNIEJ

ARCHIWUM
LEGIONÓW
i N. K. N.

Nr 1815

ZESZYT 60.

EPODLEGŁA

—1923)

W ŚWIEŁIE ŹRÓDEŁ PRZEDSTAWIŁ

STANISŁAW KUTRZEBA

PROF. UNIW. JAGIELL.

TREŚĆ NRU 60:

I. Powstanie i uznanie państwa polskiego.

1. Manifest Rady regencyjnej z 7-ego października 1918
2. Stanowisko Galicji
3. Stanowisko Śląska Cieszyńskiego
4. Zajęcie Lwowa przez Ukraińców
5. Objęcie władzy przez J. Piłsudskiego
6. Oswobodzenie się Ks. Poznańskiego
7. Dopuszczenie Polski do udziału w Kongresie paryskim

II. Praca nad stworzeniem jednoci państwowej.

8. Utworzenie nowego rządu pod kierownictwem I. J. Paderewskiego
9. Wojna z Czechami
10. Pierwsze poczynania sejmu ustawodawczego
11. T. zw. Mała Konstytucja
12. Podporządkowanie Galicji władzy centralnej
13. Po zajęciu Wilna
14. Traktat pokojowy z Niemcami w Wersalu
15. Traktat t. zw. o mniejszościach
16. Wcielenie do Rzeczypospolitej ziem zaboru pruskiego
17. Zaprzestanie walk w Galicji Wsch.
18. Traktat pokoju z Austrią w St. Germain

19. Tymczasowe określenie granic Polski przez Radę Najwyższą
20. Objęcie ziem b. zaboru pruskiego

III. Walka o granice państwa.

21. Niedojście rokowań o pokój z Rosją
22. Wkroczenie na Ukrainę
23. Zajęcie i opuszczenie Kijowa; wycofanie się z Wilna
24. Utworzenie Rady Obrony Państwa
25. Statut Województwa Śląskiego
26. Układ w Spa
27. Podział Śląska Cieszyńskiego
28. Zwycięstwo nad Wisłą
29. Traktat preliminarz z Rosją
30. Ustanie walk z Rosjanami
31. Stosunek do Gdańska
32. Traktat pokoju z Rosją 1921

IV. Utrwalanie państwowości.

33. Przymierze polsko-francuskie
34. Przymierze polsko-rumuńskie
35. Konstytucja z 17 marca 1921
36. Podział Górnego Śląska
37. Wcielenie ziemi wileńskiej
38. Stan gospodarczy państwa

V. Po wejściu w życie konstytucji.

39. Wybór i śmierć pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej
40. Wybór drugiego Prezydenta Rzeczypospolitej
41. Ustalenie wschodnich granic Polski

KRAKÓW — 1924

NAKŁADEM KRAKOWSKIEJ SPÓŁKI WYDAWNICZEJ

DRUK W. L. ANCZYCA I SPÓŁKI W KRAKOWIE

„Kto doprowadza ucznia do tego, aby samodzielnie wybrał sobie wiadomości historyczne przez studium opisów społecznych i innych materiałów źródłowych a choćby tylko przez lekturę dzisiejszych dzieł historycznych, ten już kształtuje naukę historii w myśl zasady pracy produktywnej” — powiada w swem *Pojęciu szkoły pracy* najwybitniejszy jej teoretyk w Europie Jerzy Kerschensteiner (5 wyd. z r. 1922, str. 67).

Już od końca XIX wieku utrwaliło się w literaturze pedagogicznej Zachodu przekonanie, że wyłączne panowanie metody akromatycznej odbiera szkolnej nauce historii przeważną część jej prawdziwie kształcącej wartości. Dzisiejsza nauka historii, obarczająca przedewszystkiem pamięć młodzieży, nie może rozwijać w niej krytycyzmu w tej mierze, jakby to zdołała uczynić przez częściowe przynajmniej oparcie się na bezpośredniej znajomości najważniejszych choćby źródeł. Toteż w różnych narodach podjęto próby zużytkowania wybranych źródeł historycznych do nauki historii. Próby te znalazły gorące poparcie w społecznej teorii pedagogicznej, pragnącej szkołę dzisiejszą przekształcić na „szkołę pracy”, w którejby uczeń wyszedł z roli litylko receptywnej a własnym wysiłkiem umysłowym mógł dochodzić do pojęcia prawd naukowych. W zakresie nauki historii stawia szkoła pracy bezwzględny postulat oparcia jej na źródłach.

Pragnąc zadość uczynić tak ogólnopedagogicznym wymaganiom, jak i potrzebom samej nauki historii, Ministerstwo W. R. i Ośw. Publ. w swych programach zaleca nauczycielstwu polskiemu zaznajamianie młodzieży z źródłami historycznymi. Ale wprowadzenie nowego kierunku do nauki historii w szkole napotyka u nas niezwykle dotkliwe przeszkody w braku odpowiednich wydawnictw pomocniczych. Kiedy narody zasobniejsze posiadają całe biblioteki źródeł historycznych do użytku szkoły przeznaczonych, u nas niedostępne są wydania najbardziej podstawowych tekstów, które mogłyby w całości być przez młodzież czytane. Uwzględniając wzorowe publikacje zagraniczne tego rodzaju, podjęła Krawowska Spółka Wydawnicza wydawnictwo

TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH DO NAUKI HISTORJI W SZKOLE ŚREDNIEJ

W 60 zeszytach jednakich rozmiarów (po 32 strony druku) i jednakowej, możliwie najniższej ceny przyniosą *Teksty źródłowe* wybór materiału źródłowego, któryby towarzyszyć mógł nauce od samych początków, od starożytnego Egiptu, aż do historii naszych dni. Opracowanie *Tekstów źródłowych* powierzone zostało najznakomitszym uczonym polskiemu, dającym gwarancję znajomości materiałów źródłowych z pierwszej ręki, nie z cudzych streszczeń i kompilacji. Mimo wielkich trudności — autorowie niektórych zeszytów musieli dla opracowania ich wyjeżdżać do bibliotek zagranicznych — wydawnictwo dało się całkowicie zorganizować dzięki pełnemu zrozumieniu potrzeby tego rodzaju pracy przez uczonych polskich i obecnie dobiega końca. W ciągu najbliższych miesięcy 60 zeszytów *Tekstów źródłowych* znajdzie się w rękach nauczycieli i młodzieży, przynosząc obfity materiał na 120 arkuszach druku bardzo zwartego.

Wydawcy zdają sobie sprawę z tego, że *Teksty źródłowe* nie zastąpią z jednej strony podręcznika szkolnego, a z drugiej — ustnego wykładu nauczyciela nie uczynią całkowicie zbędnym; wszak przy największych rozmiarach wydawnictwa nie jest możliwy taki dobór tekstów źródłowych, któryby potrafił zamknąć w sobie całą sumę potrzebnych wiadomości historycznych — zawsze muszą być one nietylko objaśniane, ale wiązane i uzupełniane przez nauczyciela. Jednakże wydaje się rzeczą prawdopodobną, iż *Teksty źródłowe* w obecnych rozmiarach i dobrze okażą się pierwszorzędnym ułatwieniem pracy nauczyciela a zarazem umożliwią samodzielny wysiłek uczniowi przez zetknięcie go bezpośrednio z źródłem żywym, ciekawym i autentycznym.

Zarazem liczą się wydawcy i z tą ewentualnością, że większość nauczycieli nie będzie mogła całości *Tekstów źródłowych* wyzyskać przy swoim wykładzie, stąd też poszczególne zeszyty tak zostały opracowane, aby każdy stanowił całość dla siebie, aby nauczyciel stosownie do swego zdania i uzdolnienia, stosownie także do czasu, którym rozporządza, i okoliczności, które uwzględnić praw-

POLSKA NIEPODLEGŁA

(1918—1923)

W ŚWIETLE ZRODEŁ PRZEDSTAWIŁ

STANISŁAW KUTRZEBA,

PROF. UNIW. JAGIELL.

POWSTANIE I UZNANIE PAŃSTWA POLSKIEGO.

(październik 1918 r. — styczeń 1919 r.).

1. Manifest Rady regencyjnej z 7 października 1918 r.

(*Dziennik praw Królestwa polskiego*, Nr. 12, I. 23; K. Kumaniecki, *Odbudowa państwowości polskiej*, Kraków 1923, str. 122. W skróceniu).

Wielka godzina, na którą cały naród polski czekał z upragnieniem, już wybija.

Zbliża się pokój, a wraz z nim ziszczenie nigdy nieprzedawnionych dążeń narodu polskiego do zupełnej niepodległości.

W tej godzinie wola narodu jest jasna, stanowcza i jednomyślna.

Odczuwając tę wolę i na niej opierając to wezwanie, stajemy na podstawie ogólnych zasad pokojowych, głoszonych przez prezydenta Stanów Zjednoczonych¹, a obecnie przyjętych przez świat cały jako podstawa do urządzenia nowego współżycia narodów.

W stosunku do Polski zasady te prowadzą do utworzenia niepodległego państwa, obejmującego wszystkie ziemie polskie, z dostępem do morza, z polityczną i gospodarczą niezawisłością, jako też z terytorjalną nienaruszalnością², co przez traktaty międzynarodowe zagwarantowanem będzie.

Polacy! Obecnie już losy nasze w znacznej mierze w naszych spoczywają rękach. Okażmy się godnymi tych potężnych nadziei, które z górą przez wiek żywili wśród ucisku i niedoli ojcowie nasi. Niech zamilknie wszystko, co nas wzajemnie dzielić może, a niech zabrzmi jeden wielki głos: Polska Zjednoczona Niepodległa.

Warszawa, 7 października 1918 r.

Aleksander Kakowski, Józef Ostrowski, Zdzisław Lubomirski.

Prezydent Ministrów Jan Kucharzewski.

2. Stanowisko Galicji.

(*Dzienniki z 16 października 1918 r.* W skróceniu).

Deklaracja Koła polskiego w parlamencie wiedeńskim z 15 października 1918 r.

Członkowie Delegacji oświadczają uroczystie, iż wszyscy posłowie do parlamentu, zgodnie z opinią publiczną i z niewzruszalną wolą wszystkich warstw ludności kraju., uważają się od tej chwili za oby-

¹ Mowa tu o orędziu prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej Wilsona, do kongresu tychże Stanów z 8 stycznia 1918, zawierającym 14 punktów, mających być podstawą pokoju.

² Mowa tu o punkcie 13-tym Wilsona.

Teksty źródłowe Nr. 60. (Polska niepodległa).

wateli wolnego Państwa Polskiego, zjednoczonego i udzielnego. Opierają się w tem na powszechnie znanem orędziu Prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz na uznaniu tego orędzia przez państwa centralne.

3. Stanowisko Śląska Cieszyńskiego.

(Wł. Dąbrowski, *Kwestja Cieszyńska, Katowice 1923, str. 5—10. Wskróceniu*).

Odezwa Rady Narodowej.

Ludu Śląski!

Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego, opierając się na zasadach prezydenta Stanów Zjednoczonych Wilsona, uznanych przez wszystkie narody i państwa i na jednomysłnej woli i zgodzie ludności Śląska, wyrażonej ostatnio na wiecach ludowych w Orłowej, w Boguminie, w Cieszynie, proklamuje uroczystie przynależność państwową Księstwa Cieszyńskiego do wolnej, niepodległej, zjednoczonej Polski i obejmuje nad nim władzę państwową.

Cieszyn, 30 października 1918 r.

Układ polsko-czeski.

Protokół z posiedzenia reprezentantów »Zemskeho Narodniho Vyboru pro Slezko« w Polskiej Ostrawie i polskiej »Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego« w sprawie uregulowania wzajemnego stosunku w Księstwie Cieszyńskim.

1. Umowa niniejsza ma znaczenie prowizoryczne i niczem nie przesądza ostatecznego rozgraniczenia terytorjalnego, które pozostawia się całkowicie kompetentnym czynnikom t. j. rządowi polskiemu w Warszawie i rządowi czeskiemu w Pradze.

Powiat polityczny frydecki będzie podlegał »Narodnemu Wyborowi pro Slezko«, powiaty polityczne bielski i cieszyński »Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego« w Cieszynie.

2. We frysztackim powiecie politycznym ma w zasadzie pozostać stan obecny niezmieniony.

3. Władze narodowe poręczają sobie wzajemnie w całym Księstwie Cieszyńskim pełną opiekę mniejszości narodowych, szczególnie pod względem oświatowym, szkolnym i narodowo-politycznym.

W Polskiej Ostrawie, dnia 5 listopada 1918 r.

4. Zajęcie Lwowa przez Ukraińców.

(Stefan Pomarański, *Pierwsza wojna polska, Warszawa 1920, str. 1*).

Lwów 2 XI 1918 r.

(Komunikat sztabu generalnego). Wczoraj nad ranem między 3^{1/2} a 4 godziną ukraińscy oficerowie i żołnierze kadr pułków 15 i 19 p. austriackiej obrony krajowej, wskutek spisku, dokonanego w politycznych sferach ukraińskich w porozumieniu wyraźnem z władzami austriackimi, rozbroili i internowali Polaków owych pułków, a następnie obsadzili ważniejsze gmachy rządowe, cywilne i wojskowe, oraz komunalne, zbrojną załogą i ubezpieczyli karabinami maszynowymi.

Zgromadzony oddział legionistów pod dowództwem kapitana Tatara-Trześniowskiego, zebrawszy się tejże nocy w szkole Sienkie-

wicza, stoczył wczoraj o 10-ej przed południem pierwszą pomyślną ułarczkę, która przyniosła w zdobyczy obfity materiał wojenny.

Walki dalsze w toku.

5. Objęcie władzy przez Józefa Piłsudskiego.

(Dziennik praw z r. 1918, Nr. 17 l. 38, 39 i 41; Kumaniecki j. w. str. 135—137. W skróceniu).

Rada Regencyjna do Narodu Polskiego.

Wobec grożącego niebezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, dla ujednolajnienia wszelkich zarządzeń wojskowych i utrzymania porządku w kraju, Rada Regencyjna przekazuje władzę wojskową i naczelne dowództwo wojsk polskich, jej podległych, Brygadjerowi Józefowi Piłsudskiemu.

Po utworzeniu Rządu Narodowego, w którego ręce Rada Regencyjna zgodnie ze swemi poprzednimi oświadczeniami zwierzchnią władzę państwową złoży, Brygadjer Józef Piłsudski władzę wojskową, będącą częścią zwierzchniej władzy państwowej, temuż Rządowi Narodowemu zobowiązuje się złożyć, co stwierdza podpisaniem tej odezwy.

Dan w Warszawie, dnia 11 listopada 1918 roku.

*Aleksander Kakowski, Józef Ostrowski, Zdzisław Lubomirski.
Józef Piłsudski.*

Do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich Józefa Piłsudskiego.

Stan przejściowy podziału zwierzchniej władzy państwowej, ustanowiony odezwą z dnia 11 listopada 1918 roku, nie może trwać bez szkody dla powstającego państwa polskiego.

Władza ta powinna być jednolita.

Wobec tego, kierując się dobrem Ojczyzny, postanawiamy Radę Regencyjną rozwiązać, a od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność wobec narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelnny Dowódcu, składamy do przekazania Rządowi Narodowemu.

Dan w Warszawie, dnia 14 listopada 1918 roku.

Aleksander Kakowski, Zdzisław Lubomirski, Józef Ostrowski.

Dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej.

Na podstawie dekretu z dn. 14 listopada r. b. przedłożył mi pan Prezydent Ministrów uchwalony przez Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej projekt utworzenia Najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego.

Zatwierdzając przedłożony mi projekt, stanowią, co następuje:

Art. 1. Obejmuję, jako Tymczasowy Naczelnik Państwa, Najwyższą Władzę Republiki Polskiej i będę sprawował ją aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego.

Dan w Warszawie, dnia 22 listopada 1918 roku.

Józef Piłsudski. Prezydent Ministrów *Moraczewski.*

6. Oswobodzenie się Księstwa Poznańskiego.

(Monitor z 31 grudnia 1918 r.).

Kalisz, 30 grudnia (PAT). — *Gazeta Kaliska* donosi: Z kompe-

tentnej strony dowiadujemy się, że od 2 dni cała linja kolejowa od Kalisza do Poznania znajduje się w rękach polskich. Po wypędzeniu wojska niemieckiego z Poznania, co — jak wiadomo — odbyło się w piątek wieczorem (27 grudnia 1918), wydano w Poznaniu rozkaz zajęcia linji kolejowej do Kalisza.

7. Dopuszczenie Polski do udziału w Kongresie paryskim.

(Stanisław Filasiewicz, *La question polonaise pendant la guerre mondiale* Paryż 1920, str. 590).

Do p. Piltza w Paryżu, posła Komitetu Narodowego polskiego przy rządzie francuskim.

Paryż 15 stycznia 1919 r.

Panie Pośle!

Komisja międzysojusznicza dla ułożenia preliminarza pokojowego zbierze się 18 stycznia o godzinie 3-ciej popołudniu w ministerstwie spraw zagranicznych.

Zdecydowano, że Polska może się dać zastąpić przez dwóch delegatów.

Mam zaszczyt prosić Pana o przesłanie delegatom, którzy zostaną wyznaczeni, zaproszenia do udziału w tem zebraniu.

Proszę, by Pan zechciał jak najspieszniej podać mi nazwiska osób, które przybędą na to pierwsze zebranie. Chciej Pan przyjąć, Panie Pośle, zapewnienie mego wysokiego poważania *Stephen Pichon.*

II.

PRACA NAD STWORZENIEM JEDNOŚCI PAŃSTWOWEJ.

(Pierwszy rok sejmu ustawodawczego. — Kongres paryski).

8. Utworzenie nowego rządu pod kierownictwem I. J. Paderewskiego.

(*Monitor polski* z 16 i 17 stycznia 1919 r. W skróceniu).

Powołanie nowego gabinetu.

Do Pana Ignacego Paderewskiego w Warszawie.

Mianuję Pana Prezydentem Ministrów Rzeczypospolitej polskiej i powierzam Panu kierownictwo spraw zewnętrznych.

Naczelnik państwa: *J. Piłsudski.*

Prezydent Ministrów: *I. J. Paderewski.*

Warszawa, dnia 16 stycznia 1919 r.

Deklaracja prezydenta ministrów Ignacego Paderewskiego.

Naczelnik państwa powołał mnie do utworzenia tymczasowego rządu polskiego i do objęcia w nim odpowiedzialnego kierownictwa. W chwilach niebezpieczeństwa nikomu od służby publicznej uchylać się nie wolno. Uznanie Najwyższej tymczasowej władzy w narodzie przyjąłem posłusznie, zapewniony o poparciu wszystkich dzielnic Ojczyzny. W demokratycznym państwie tylko ten rządzić może, kto narodowi posłusznym być potrafi...

Nowopowstający rząd nie będzie miał zgola charakteru stronnicego.

Pierwszym zadaniem nowego rządu będzie przeprowadzenie wyborów i zwołania sejmu... Rozpocznie się on w niedzielę, dnia 9 lutego b. r.

Prezydent ministrów: *I. J. Paderewski.*

Warszawa, 16 stycznia 1919 r.

9. Wojna z Czechami.

(Monitor polski z 25 i 31 stycznia i 6 lutego 1919 r. Dąbrowski j. w. str. 13—14. W skróceniu).

(Doniesienie PAT). Warszawa, 25 stycznia 1919 r.

Prezydent ministrów Paderewski jako minister spraw zagranicznych wystosował wczoraj do ministra spraw zagranicznych republiki czesko-słowackiej w Pradze depeszę, protestującą energicznie przeciw ruchowi oddziałów czecho-słowackich, zmierzającym do owładnięcia polską częścią Śląska, i żądającą szczegółowego wyjaśnienia powodu napadu, który jest pogwałceniem prawa międzynarodowego oraz układów zawartych między Radą Narodową Śląska, uznaną przez Rząd polski za jego organ zastępczy, a Narodnim Wyborem w Pradze w dniu 5 listopada 1918 r....

Ugoda paryska z 3 lutego 1918 r.

Przedstawiciele mocarstw głównych sprzymierzonych i stowarzyszonych, zbadawszy zatarg, który zaszedł między Czechami a Polakami w Księstwie Cieszyńskim... orzekli co następuje: Uważają za wskazane przedewszystkiem przypomnieć, że narodowości, które przyjęły zobowiązanie oddania zagadnień je obchodzących Konferencji pokojowej, nie powinny tymczasem dążyć przed decyzją do zapewnienia sobie rękojmi lub zajmowania terytorjum, do którego roszczą sobie prawo. ...Podpisani uważają za niezbędne natychmiastowe wysłanie na miejsce komisji kontrolującej dla zapobiegania wszelkim zatargom pomiędzy ludnością czeską a polską w okręgu cieszyńskim...

Rozumie się, że dalsza administracja lokalna będzie w dalszym ciągu na warunkach, przewidzianych ugodą listopadową 1918 r. oraz że prawa mniejszości będą najściślej przestrzegane...

Dmowski. Beneš. Wilson. Lloyd George. Orlando. Clemenceau.

10. Pierwsze poczynania sejmu ustawodawczego.

(Monitor polski z 11 i 21 lutego 1919 r. W skróceniu).

Mowa naczelnika państwa przy otwarciu sejmu.

Sąsiedzi nasi, z którymi pragnęliśmy żyć w pokoju i zgodzie, nie chcą zapomnieć o wiekowej słabości Polski, która tak długo stała otworem dla najazdów i była ofiarą narzucania jej obcej woli przez mocą i siłą...

Nie oddamy ani piędzi ziemi polskiej i nie pozwolimy, aby uszczuplano nasze granice, do których mamy prawo. Dążności naszych sąsiadów sprawiły, że ze wszystkimi nimi znajdujemy się obecnie w otartej wojnie lub conajmniej w stosunkach mocno naprężonych.

Jasną stroną w naszych stosunkach zewnętrznych są zacieśniające się węzły przyjaźni z państwami Ententy. Głęboka sympatja łączyła już dawniej Polskę ze światem demokratycznym Europy i Ameryki, nie szukającym sławy w podbojach i ucisku innych narodowości,

a pragnącym ułożenia stosunków w myśl zasad sprawiedliwości i słuszności.

Sympatja ta spotęgowała się, gdy sławne armje państw sprzymierzonych, druzgocąc ostatnią potęgę naszych ciemiężycieli, wyzwoliły Polskę z niewoli...

Z protokołu trzeciego posiedzenia sejm u z 20 II 1919 r.

Na mównicę wstępuje Naczelnik Państwa i odczytuje następującą deklarację, przerywaną oklaskami:

»Wysoki Sejmie! Z chwilą, gdy losy w ręce moje oddały ster odradzającego się państwa polskiego, postanowiłem sobie jako zasadniczy, podstawowy cel moich rządów — zwołanie sejm u ustawodawczego do Warszawy...

Staralem się osiągnąć swój cel jak najspieszniej. Chciałem bowiem, by kładąc trwałe fundamenty pod swe odrodzenie, Polska wyprzedziła sąsiadów i w ten sposób stała się silna, przyciągająca, dająca zapewnienie choćby najszybszego, lecz spokojnego i prawnego rozwoju...

Pomimo wszelkich przeszkód udało mi się zasadniczy cel moich rządów osiągnąć i zebrać w Warszawie pierwszy sejm polski w warunkach spokojnych, nie przeszkadzających jego pracom.

Uważam, że po jego ukonstytuowaniu się rola moja jest skończona...

Oświadczam niniejszem, że składam mój urząd naczelnika państwa w ręce pana marszałka Sejmu.

Po odczytaniu deklaracji powyższej Naczelnik Państwa opuścił salę obrad.

Sejm jednak jednomyślnie, przy burzliwych oklaskach, postanowił powierzyć władzę Naczelnika Państwa w dalszym ciągu komendantowi Piłsudskiemu.

11. T. zw. Mała Konstytucja.

(*Dziennik praw* Nr. 19, l. 226: *Kumaniecki j. w. str. 165—166*).

Uchwała Sejmu z dnia 20 lutego 1919 r. o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa.

I. Sejm przyjmuje oświadczenie Józefa Piłsudskiego, że składa w ręce Sejmu urząd Naczelnika Państwa, do wiadomości i wyraża Mu podziękowanie za pełne trudów sprawowanie urzędu w służbie dla Ojczyzny.

II. Aż do ustawowego uchwalenia tej treści Konstytucji, która określi zasadniczo przepisy o organizacji naczelnych władz w Państwie Polskiem, Sejm powierza dalsze sprawowanie urzędu Naczelnika Państwa Józefowi Piłsudskiemu na następujących zasadach:

1) Władzą suwerenną i ustawodawczą w Państwie Polskiem jest Sejm Ustawodawczy; ustawy ogłasza Marszałek z kontrasygnacją Prezydenta Ministrów i odnośnego Ministra fachowego.

2) Naczelnik Państwa jest przedstawicielem Państwa i najwyższym wykonawcą uchwał Sejmu w sprawach cywilnych i wojskowych.

3) Naczelnik Państwa powołuje Rząd w pełnym składzie na podstawie porozumienia z Sejmem.

4) Naczelnik Państwa oraz Rząd są odpowiedzialni przed Sejmem za sprawowanie swego urzędu.

5) Każdy akt państwowy Naczelnika Państwa wymaga podpisu odnośnego Ministra.

Marszałek *Trąpczyński*. Prezydent Ministrów *I. J. Paderewski*.

12. Podporządkowanie Galicji władzy centralnej.

(*Monitor polski* z 12 marca 1919 r.).

Rozporządzenie Rady Ministrów w przedmiocie administracji państwowej w Galicji.

Art. 1. Dla administracji państwowej w Galicji mianowany będzie Generalny Delegat Rządu.

Art. 4. Generalny delegat przeprowadzi złączenie agend poszczególnych władz samorządowych i państwowych w myśl wskazówek rządu oraz likwidację Krajowego Urzędu odbudowy, centrali i tym podobnych zakładów.

Art. 5. Z chwilą objęcia urzędowania przez Generalnego Delegata Rządu Polska Komisja Likwidacyjna i Komisja Rządząca przestaje istnieć.

Prezydent Ministrów: *I. J. Paderewski*.

Warszawa, dnia 7 marca 1919 r.

13. Po zajęciu Wilna.

(*Monitor polski* z 30 kwietnia 1919 r. *Kumaniecki j. w. str. 172—173. W skróceniu*).

Do Mieszkańców byłego W. Ks. Litewskiego.

Kraj wasz od stukilkudziesięciu lat nie zna swobody, uciskany przez wrogą przemoc rosyjską, niemiecką, bolszewicką — przemoc, która, nie pytając ludności, narzucała jej obce wzory postępowania, krepujące wolę, często łamiące życie.

Wojsko polskie, które ze sobą przyprowadziłem dla wyrzucenia gwałtu i przemocy, dla zniesienia rządów krajem wbrew woli ludności — wojsko niesie Wam wszystkim wolność i swobodę.

Chcę Wam dać możność rozwiązania spraw wewnętrznych, narodowych i wyznaniowych tak, jak sami tego sobie życzyć będziecie, bez jakiegokolwiek gwałtu lub ucisku ze strony Polski.

Wilno, 22 kwietnia 1919 r.

Piłsudski.

14. Traktat pokojowy z Niemcami, podpisany 28 czerwca 1919 r. w Wersalu.

(*Dziennik ustaw* Nr. 35 l. 200. *W skróceniu*).

Część III. Dział VIII. Polska.

Art. 87. Jak to już uczyniły mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Niemcy uznają zupełną niepodległość Polski i zrzekają się na jej korzyść wszelkich praw i tytułów do terytoriów położonych w granicach następujących: morze Bałtyckie, wschodnia granica Niemiec ustalona tak, jak to podaje art. 27 Części II (*Granice Niemiec*) niniejszego Traktatu, aż do punktu położonego mniej więcej 2 kilometry na wschód od Woskowic Małych, następnie zaś linja idąca od tego punktu do ostrego wysokoju, jaki tworzy granica północna Górnego Śląska mniej więcej na 3 kilometry na północo-zachód od Szymonkowa,

następnie granica Górnego Śląska aż do punktu zetknięcia z dawną granicą między Niemcami a Rosją, dalej granica ta aż do punktu, w którym przecina koryto Niemna, następnie granica północna Prus Wschodnich, oznaczona w art. 28 powołanej wyżej Części II.

Jednakże przepisy niniejszego artykułu nie stosują się do terytoriów Prus Wschodnich i Wolnego Miasta Gdańska, określonych w powołanym artykule 28 Części II (*Granice Niemiec*) i w art. 100 Działu XI (*Gdańsk*)¹ Części niniejszej.

Granice Polski, nie określone w niniejszym Traktacie, będą oznaczone później przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

Art. 88. W części Śląska Górnego, położonej w granicach poniżej opisanych, mieszkańcy zostaną powołani do wypowiedzenia się przez głosowanie, czy życzą sobie przyłączenia do Niemiec, czy też do Polski.

Niemcy już obecnie oświadczają, że zrzekają się na rzecz Polski wszystkich praw i tytułów do części Górnego Śląska, położonej poza linią graniczną, określoną na podstawie plebiscytu przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

Art. 92. Stosunek i rodzaj ciężarów finansowych Niemiec i Prus, które będzie miała ponosić Polska, zostaną określone zgodnie z artykułem 254 Części IX (*Postanowienia finansowe*) niniejszego Traktatu.

Część długu, która według obliczenia przewidzianej w rzeczonym artykule Komisji Odszkodowań odnosi się do zarządzeń wydanych przez Rządy niemiecki i pruski dla celów kolonizacji niemieckiej w Polsce, zostanie wyłączona z udziału, który obciąży Polskę.

Ustalając, w wykonaniu art. 256 Części VIII (*Odszkodowania*) niniejszego Traktatu, wartość dóbr i własności Rzeszy lub Państw niemieckich, Komisja Odszkodowań wyłączy z tej oceny budowle, lasy i inną własność państwową, która należała do dawnego Królestwa Polskiego. Przejdą one na własność Polski wolne od wszelkich ciężarów.

Na wszystkich terytoriach Niemiec, zmieniających przynależność państwową z mocy niniejszego Traktatu i uznanych ostatecznie za część Polski, Rząd polski może w zastosowaniu przepisów art. 297 likwidować dobra, prawa i udziały obywateli niemieckich tylko zgodnie z następującymi przepisami:

1) suma uzyskana z likwidacji powinna być zapłaconą bezpośrednio uprawnionemu:

2) na wypadek, gdyby uprawniony udowodnił przed mieśzanym trybunałem rozjemczym, przewidzianym w Dziale VI Części X (*Przepisy ekonomiczne*) niniejszego Traktatu, albo przed rozjemcą, przez ten trybunał wyznaczonym, że warunki sprzedaży lub zarządzenia, wydane przez Rząd polski, nie przewidziane przez ogólne ustawodawstwo polskie, odbiły się bez słusznego powodu ujemnie na cenie, to Trybunał lub rozjemca będzie mógł przyznać uprawnionemu słuszne wynagrodzenie, które Rząd polski będzie musiał zapłacić.

Późniejsze konwencje uregulują wszystkie kwestje, które nie zostały uregulowane w niniejszym Traktacie, a które mogą powstać wskutek cesji pomienionych terytoriów.

¹ Ob. str. 9.

Art. 93. Polska przyjmuje postanowienia, które Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone uznają za konieczne dla ochrony w Polsce interesów mieszkańców, różniących się od większości ludności rasą, językiem lub religią, i godzi się na zamieszczenie tych postanowień w Traktacie z temi Mocarstwami.

Polska godzi się również na zamieszczenie w Traktacie z Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi postanowień, które te Mocarstwa uznają za konieczne dla ochrony wolności tranzytu oraz przepisów o słusznem traktowaniu handlu innych narodów.

Część III. Dział XI. Wolne miasto Gdańsk.

Art. 100. Niemcy zrzekają się na rzecz Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw i tytułów do terytorjum objętego przez następujące granice: *(tu określone granice wolnego miasta Gdańska)*.

Art. 102. Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zobowiązują się utworzyć z miasta Gdańska wraz z terytorjum oznaczonem w art. 100 wolne miasto. Będzie ono oddane pod ochronę Związku Narodów.

Art. 103. Konstytucja Wolnego Miasta Gdańska opracowana zostanie w porozumieniu z Komisarzem Naczelnym Związku Narodów przez prawidłowo wyznaczonych przedstawicieli Wolnego Miasta. Znajdować się ona będzie pod gwarancją Związku Narodów.

Komisarz Naczelny orzekać będzie w pierwszej instancji we wszystkich sporach, które mogłyby wynikać pomiędzy Polską a Wolnem Miastem z powodu niniejszego Traktatu lub porozumień i układów dodatkowych.

Komisarz Naczelny będzie miał siedzibę w Gdańsku.

Art. 104. Pomiedzy Rządem polskim a Wolnem Miastem Gdańskiem zawarta zostanie konwencja, która otrzyma moc obowiązującą jednocześnie z ukonstytuowaniem Wolnego Miasta; w ułożeniu jej brzmienia zobowiązują się pośredniczyć Mocarstwa Główne sprzymierzone i stowarzyszone. Konwencja ta:

1. włączy Wolne Miasto Gdańsk do obszaru objętego polską granicą celną i zapewni ustanowienie w porcie strefy wolnej;

2. zapewni Polsce, bez żadnych zastrzeżeń, swobodne używanie i korzystanie z dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży i innych budowli na terytorjum Wolnego Miasta, koniecznych dla wwozu i wywozu z Polski;

3. zapewni Polsce nadzór i zarząd Wisły i całej sieci kolejowej w granicach Wolnego Miasta, z wyjątkiem tramwajów i innych kolei, służących głównie potrzebom Wolnego Miasta, jakoteż nadzór i zarząd komunikacyj pocztowych, telegraficznych i telefonicznych między Polską i portem gdańskim;

4. zapewni Polsce prawo rozwijania i ulepszania dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży, dróg żelaznych i innych budowli i środków komunikacji wyżej wzmiankowanych oraz prawo wydzierżawienia lub nabywania w tym celu na odpowiednich warunkach, koniecznych terenów i wszelkiej własności;

5. zapewni, iż żadne różnice nie będą czynione w Wolnem Mieście Gdańsku na szkodę obywateli polskich i innych osób polskiego pochodzenia lub mówiących po polsku;

6. zapewni prowadzenie spraw zagranicznych Wolnego Miasta Gdańska oraz ochronę jego obywateli zagranicą przez Rząd polski.

Art. 107. Wszelka własność należąca do Rzeszy lub Państw niemieckich a znajdująca się na terytorjum Wolnego miasta Gdańska zostanie przeniesiona na Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, które je odstąpią Wolnemu Miastu lub Państwu Polskiemu, stosownie do tego, co przez nie za słuszne uznane zostanie.

15. Traktat t. zw. o mniejszościach, podpisany w Wersalu 28 czerwca 1919 r.

(Dziennik ustaw z r. 1920 Nr. 110 l. 728).

Stany Zjednoczone, Imperjum Brytanji, Francja, Włochy i Japonja, Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone z jednej strony; i Polska z drugiej strony;

Wobec tego, że Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone dzięki powodzeniu swego oręża przywróciły Narodowi Polskiemu niepodległość, której był niesprawiedliwie pozbawiony; wobec tego, że Rząd rosyjski odezwą z 30 marca 1917 r. zgodził się na przywrócenie niepodległego Państwa Polskiego; że Państwo Polskie, faktycznie sprawujące teraz zwierzchnictwo nad częściami dawnego Cesarstwa Rosyjskiego, zamieszkalemi w większości przez Polaków, już zostało uznane przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone jako Państwo zwierzchnicze i niepodległe; wobec tego, że na zasadzie Traktatu Pokoju, zawartego z Niemcami przez Mocarstwa sprzymierzone, Traktatu podpisanego przez Polskę, niektóre terytorja dawnego Cesarstwa Niemieckiego będą wcielone do terytorjum Polski; że według brzmienia wspomnianego Traktatu Pokoju granice Polski, które w nim jeszcze nie zostały ustalone, mają być wyznaczone później przez Główne Mocarstwa sprzymierzone — Stany Zjednoczone Ameryki, Imperjum W. Brytanji, Francja, Włochy i Japonja z jednej strony, potwierdzając swe uznanie Państwa Polskiego, ustanowionego we wspomnianych granicach, jako członka rodziny narodów zwierzchniczego i niepodległego, oraz chcąc zapewnić wykonanie art. 93 wspomnianego Traktatu Pokoju z Niemcami; z drugiej strony Polska, pragnąc przystosować swe urządzenia do zasad wolności i sprawiedliwości, oraz dać niezawodną rękojmię wszystkim mieszkańcom terytorjów, nad którymi objęła zwierzchnictwo; w tym celu Wysokie Układające się Strony w osobie swych Przedstawicieli, po wymianie przez nich pełnomocnictw, uznanych za dobre i za należyte co do formy, zgodziły się na następujące postanowienia:

Art. 2. Rząd polski zobowiązuje się udzielać wszystkim mieszkańcom bez różnicy urodzenia, narodowości, języka, rasy czy religji zupełnej i całkowitej ochrony i wolności.

Wszyscy mieszkańcy Polski będą mieli prawo swobodnego wykonywania praktyk, zarówno publicznie, jak i prywatnie, każdej wiary, religji lub wierzenia, o ile te praktyki nie będą w niezgodzie z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami.

Art. 7. Wszyscy obywatele polscy bez różnicy rasy, języka lub religii będą równi wobec prawa i korzystać będą z tych samych praw cywilnych i politycznych.

Różnica co do religii, wierzeń lub wyznania nie powinna szkodzić żadnemu obywatelowi polskiemu w korzystaniu z praw cywilnych i politycznych, mianowicie gdy chodzi o dopuszczenie do urzędów publicznych, obowiązków i zaszczytów, lub o wykonywanie różnych zawodów i przemysłu.

Nie będzie wydane żadne ograniczenie swobodnego używania przez obywatela polskiego jakiegokolwiek języka, czy to w stosunkach prywatnych lub handlowych, czy to w sprawach religijnych, prasowych lub w publikacjach wszelkiego rodzaju, czy to na zebraniach publicznych.

Bez względu na ustanowienie przez Rząd polski języka urzędowego, mają być poczynione obywatelom polskim języka innego, niż polski, odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach, zarówno ustnie jak na piśmie.

Art. 8. Obywatele polscy, należący do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych, będą korzystali z takiego samego traktowania i z takich samych gwarancji ustawowych oraz faktycznych, jak inni obywatele polscy. Mianowicie będą mieli równe prawa do zakładania, prowadzenia i kontrolowania własnym kosztem instytucyj dobroczynnych, religijnych lub społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz prawo swobodnego używania w nich własnego języka i swobodnego w nich wykonywania praktyk swojej religii.

Art. 9. W miastach i okręgach, zamieszkałych przez znaczny odłam obywateli innego języka niż polski, Rząd polski udzieli w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych udzielanie dzieciom takich obywateli polskich nauki w ich własnym języku. Postanowienie to nie przeszkodzi Rządowi polskiemu uczynić w tych szkołach nauczania języka polskiego obowiązkiem.

W miastach i okręgach, zamieszkałych przez znaczny odłam obywateli polskich, należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych, mniejszościom tym zostanie zapewniony słuszny udział w korzystaniu oraz w przeznaczeniu sum, które budżet państwowy, budżety miejskie lub inne przyznają z funduszy publicznych na cele wychowawcze, religijne lub dobroczynne.

Postanowienia niniejszego artykułu będą miały zastosowanie do obywateli polskich języka niemieckiego tylko w tych częściach Polski, które dnia 1 sierpnia 1914 r. stanowiły terytorjum niemieckie.

Art. 10. Komitety szkolne, wyznaczone na miejscu przez gminy żydowskie w Polsce, zapewnią pod ogólną kontrolą Państwa rozdział stosunkowej części funduszy publicznych, przeznaczonych na rzecz szkół żydowskich, zgodnie z art. 9, zarówno jak organizację i kierownictwo tych szkół.

Postanowienia art. 9 co do używania języków w szkołach stosować się będą do wymienionych szkół.

Art. 11. Żydzi nie będą przymuszani do wykonywania jakichkolwiek czynności, stanowiących pogwałcenie szabasu, i nie powinni doznawać jakiegokolwiek umniejszenia swej zdolności prawnej, jeżeli odmówią stawienia się w sądzie lub wykonania czynności prawnych w dzień szabasu. Jednakże postanowienie niniejsze nie zwalnia żydów od obowiązków, nałożonych na wszystkich obywateli polskich ze względu na konieczności służby wojskowej, obrony narodowej lub utrzymania porządku publicznego.

Polska wyraża zamiar nie zarządzania i nie udzielania zezwolenia na wybory — czy to ogólne, czy lokalne — które miałyby się odbywać w sobotę; żadne wciąganie na listy wyborcze lub inne nie powinno się odbywać obowiązkowo w sobotę.

Art. 12. Polska zgadza się, aby postanowienia artykułów poprzednich, o ile dotyczą osób, należących do mniejszości rasowych, religijnych lub językowych, stanowiły zobowiązanie o znaczeniu międzynarodowym i zostały oddane pod gwarancję Związku Narodów. Nie będą one mogły być zmienione bez zgody większości Rady Związku Narodów. Stany Zjednoczone Ameryki, Imperjum W. Brytanji, Francja, Włochy i Japonja zobowiązują się nie odmawiać swego pozwolenia na jakąkolwiek zmianę powyższych artykułów, któraby uzyskała w należytej formie zgodę większości Rady Związku Narodów.

Polska zgadza się, aby każdy Członek Rady Związku Narodów miał prawo zwracać uwagę Rady na przekroczenie lub niebezpieczeństwo przekroczenia któregoś z tych zobowiązań, oraz żeby Rada mogła postąpić w taki sposób i dać takie instrukcje, jakie uzna za wskazane i skuteczne w danych okolicznościach.

Pozatem Polska zgadza się, aby w razie różnicy zdań w kwestiach prawa lub czynów, przewidzianych niniejszemi artykułami, zachodzącej pomiędzy Rządem polskim a którym z Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych lub jakim innem Mocarstwem Członkiem Rady Związku Narodów, ta różnica zdań była uważana za spór o charakterze międzynarodowym zgodnie z brzmieniem artykułu 14 Umowy Związku Narodów. Rząd polski zgadza się, aby wszelkie spory tego rodzaju były na żądanie drugiej strony przekazywane stałemu Trybunałowi Sprawiedliwości. Decyzje stałego Trybunału będą bezapelacyjne i będą miały tę samą moc i wartość, co decyzje wydane na zasadzie art. 13 Umowy.

Działo się w Wersalu dwudziestego ósmego czerwca tysiąc dziewięćset dziewiętnastego roku.

16. Wcielenie do Rzeczypospolitej ziem zaboru pruskiego.

(Dziennik ustaw Nr. 64 l. 385. W skróceniu).

Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnic pruskiej.

Art. 1. Ziemie b. dzielnicy pruskiej, które z mocy postanowień traktatu wersalskiego z dnia 28 czerwca 1919 r. stały się nierozdzielalną częścią składową Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają całkowicie władzy organów centralnych Rzeczypospolitej, t. j. Sejmu, Naczelnika Państwa i Ministrów.

Art. 15. Urzędnicy mianowani na stałe winni złożyć przysięgę państwową według roty i w sposób dla urzędników Rzeczypospolitej przepisany.

Art. 16. Sądy i urzędy wydają wyroki i orzeczenia swoje w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

17. Zaprzestanie walk w Galicji Wschodniej.

(Komunikaty sztabu gen. Pomarański Pierwsza wojna polska, str. 158).

Warszawa 2 IX 1919 r.

Dnia 1 IX została podpisana umowa o zawieszeniu broni przez Naczelné Dowództwo W. P. i pełnomocnika Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich.

18. Traktat pokoju z Austrią, zawarty w St. Germain-en-Laye 10 IX 1919 r.

(Wydanie Biura prac kongresowych. W skróceniu).

Art. 89. Austrija oświadcza, że już obecnie uznaje i zgadza się na takie granice Bułgarii, Grecji, Węgier, Polski, Rumunii, Państwa serbsko-kroacko-słoweńskiego oraz Państwa czesko-słowackiego, jakie ustala Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

Art. 208. Państwa, którym pewne terytorjum dawnej monarchji austro-węgierskiej zostało oddane lub które powstały z rozbioru tej monarchji, nabydą wszystkie dobra i własności, należące do dawnego lub obecnego Rządu austriackiego i położone na terytorjum każdego z nich.

W myśl niniejszego artykułu za dobra i własność Rządu austriackiego będą uważane dobra, należące do dawnego Cesarstwa Austrii oraz udział tego Cesarstwa w dobrach, które należały wspólnie do monarchji austro-węgierskiej, oraz wszelka własność Korony i prywatne dobra dawnej rodziny panującej Austro-Węgier.

Wartość dóbr i własności, nabytych przez różne państwa, z wyjątkiem Austrii, zostanie ustalona przez komisję odszkodowań i wniesioną na debet państwa nabywającego oraz na kredyt Austrii na rachunek sum należnych z tytułu odszkodowań. Komisja odszkodowań będzie również obowiązana odjąć od wartości własności publicznych, w ten sposób nabytych, sumę, odpowiadającą wkładom w gotowiznie, w ziemi lub w materjale, dostarczoną bezpośrednio na rzecz tych własności przez prowincje, gminy lub inne miejscowe władze autonomiczne.

Jako wyjątek od powyższych postanowień będą oddane bez zapłaty:

1. Dobra i własności prowincyj, gmin oraz innych autonomicznych instytucyj miejscowych dawnej monarchji austro-węgierskiej...;

2. Szkoły i szpitale, stanowiące własność dawnej monarchji austro-węgierskiej;

3. Lasy, które należały do dawnego Królestwa Polskiego.

Zresztą państwa wskazane w ustępie pierwszym, którym terytoria zostały oddane, będą mogły za pozwoleniem komisji odszkodowań nabyć bez zapłaty wszelkie nieruchomości lub inne dobra, położone na terytorjach każdego z nich, poprzednio należące do Królestwa Czeskiego, Polskiego lub do Kroacji-Slawonii-Dalmacji, albo do Bośni-Hercegowiny, albo Rzeczypospolitej Raguzyjskiej, Weneckiej, albo do Księstw biskupich Trydentu i Bressanowy, a których główna wartość polega na wspomnieniach historycznych, które są do nich przywiązane.

19. Tymczasowe określenie granic Polski przez Radę Najwyższą.

(Kumaniecki j. w. str. 175—177.

Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, uznawszy, iż jest ważnem, aby ustalić możliwie jak najprędzej obecny stan niepewności politycznej, w jakim znajduje się państwo polskie — i nie przesądzając późniejszych postanowień, mających ustalić ostateczne granice wschodnie Polski, oświadczają, iż uznają odąd prawa rządu polskiego do przystąpienia w terminie poprzód przewidzianym przez traktat z 28 czerwca 1919 r., zawarty z Polską, do urządzenia regularnej administracji terytorjów dawnego cesarstwa rosyjskiego, położonych na zachód od linii, poniżej określonej: *(tu podana linja t. zw. Curzona, idąca Bugiem a potem wschodnią krawędzią Białostockiego, odcinająca zaś północną część Suwalszczyzny)*.

Prawa, z jakimi Polska mogłaby wystąpić do terytorjów, położonych na wschód od wymienionej linii, są wyraźnie zastrzeżone.

Dan w Paryżu 8 grudnia 1919 r.

G. Clemenceau

prezydent Rady Najwyższej Mocarstw
sprzymierzonych i stowarzyszonych.

20. Objęcie ziem b. zaboru pruskiego.

(Monitor polski z 19 stycznia i 12 lutego 1920 r.).

Komunikat głównej kwatery frontu pomorskiego.

Dnia 17 stycznia. — Dzień dzisiejszy jest dniem historycznym. Po wiekach wracają do Macierzy ziemie, oderwane przez Prusy. Dzielni szwoleżerowie są zwiastunami tej dobrej wieści, zatykając sztandar polski na terenach przyznanych przez traktat wersalski Polsce. Dziś rano, witane entuzjastycznie przez ludność, przekroczyły wojska polskie dawną granicę w kilku punktach w Prusach Królewskich i na Mazurach.

III.

WALKA O GRANICE PAŃSTWA.

(Drugi rok sejmu ustawodawczego).

21. Niedojście rokowań o pokój z Rosją.

(Kumaniecki j. w. str. 259—260. W skróceniu).

Pan Cziczerin, komisarz ludowy do spraw zagranicznych w Moskwie.

Rada Komisarzy ludowych rosyjskiej republiki Sowieców zwróciła się do Rządu polskiego z tem, że:

»Rosyjski rząd Sowieców prosi, aby Rząd polski wyznaczył miejsce i termin rokowań, zaproponowanych mu w celu zawarcia traktatu pokojowego«. Rząd polski w radjotelegramie z dnia 27 marca wskazał to miejsce¹ i przy wyborze tym obstał.

(1 kwietnia 1920 r.).

Minister spraw zagranicznych
St. Patek.

¹ Borysów.

Warszawa, Patek, minister spraw zagranicznych. — 8 kwietnia.

Z uwagi, że ostatnie przesłane nam przez rząd polski zawiadomienie ma charakter ultimatum, albowiem uchyla wszelką dyskusję w sprawie wyboru Borysowa jako miejsca rokowań — który to punkt, jak Panu wiadomo, jest dla nas nie do przyjęcia — stanęliśmy wobec ubolewania godnej ewentualności, że rokowania z Polską rozbiją się o kwestję ich miejsca, co jest faktem bezprzykładnym w dziejach stosunków międzynarodowych.

Komisarz ludowy do spraw zagranicznych: *Cziczerin*.

(*Komunikat polski z 20 kwietnia 1920 r.*): Jest rzeczą oczywistą, że spór o miejsce jest tylko pretekstem do odroczenia chwili rozpoczęcia rokowań.

Rząd polski mimo to trwa nadal na stanowisku najszybszego zawarcia sprawiedliwego pokoju — a gdy rada Komisarzy ludowych, przekonawszy się o bezcelowości dalszej wojny i dalszego zwlekania, objawi szczerą wolę zawarcia pokoju, spotka się w każdej chwili z gotowością Rządu polskiego do podjęcia pertraktacyj.

22. Wkroczenie na Ukrainę.

(*Monitor polski z 28 kwietnia 1920 r. Kumaniecki j, w. str. 266—267*).

Do wszystkich mieszkańców Ukrainy!

Wojska Rzeczypospolitej Polskiej na rozkaz mój ruszyły naprzód, wstępując głęboko na ziemię Ukrainy.

Ludności ziem tych czynię wiadomem, że wojska polskie usuną z terenów, przez naród ukraiński zamieszkałych, obcych najeźdźców, przeciwko którym lud ukraiński powstawał z orężem w ręku, broniąc swych sadyb przed gwałtem, rozbojem i grabieżą.

Wojska polskie pozostaną na Ukrainie przez czas potrzebny po to, aby władzę na ziemiach tych mógł objąć prawy rząd ukraiński.

Józef Piłsudski, wódz naczelny wojsk polskich.

Dnia 26 kwietnia 1920 r. Kwatera główna.

23. Zajęcie i opuszczenie Kijowa; wycofanie się z Wilna.

(*Komunikaty sztabu generalnego. Stefan Pomarański, Pierwsza wojna polska, str. 227, 242, 260. W skróceniu*).

Warszawa 9 V 1920 r.

Piechota nasza wkroczyła do Kijowa dnia 8 maja, rano, poczem, nie bacząc na silny ogień nieprzyjaciela, uporczywie broniącego mostów na Dnieprze, sforsowała takowe 9 maja i umacnia się obecnie na lewo-brzeżnym przyczółku mostowym.

W ciągu dnia wczorajszego bolszewicy ogniem artyleryjskim ostrzeliwali miasto.

Warszawa 12 VI 1920 r.

Na Ukrainie, w związku z ukazem cofnięcia się naszych wojsk na nowe linje obronne, przystąpiliśmy do ewakuacji Kijowa, po uprzednim zniszczeniu mostów na Dnieprze.

Warszawa 16 VII 1920 r.

Po zaciętych walkach ulicznych oddziały nasze zmuszone były pod naporem przeważających sił nieprzyjacielskich opuścić Wilno.

24. Utworzenie Rady Obrony Państwa.

(*Dziennik ustaw* Nr. 53 l. 327, z 1 lipca 1920 r. *W skróceniu*).

Art. 1. Tworzy się Radę Obrony Państwa.

Art. 2. Skład Rady stanowią: a) Naczelnik Państwa jako przewodniczący, b) Marszałek Sejmu Ustawodawczego, c) dziesięciu posłów, wyznaczonych przez Sejm Ustawodawczy, d) Prezydent Ministrów, e) trzech członków Rządu, wyznaczonych przez Radę Ministrów, f) trzech przedstawicieli wojskowości, wyznaczonych przez Naczelnego Wodza Wojsk Polskich. W zastępstwie Naczelnika Państwa przewodniczy Radzie Prezydent Ministrów.

Art. 3. Do zakresu działania Rady należy: a) decydowanie we wszystkich sprawach, związanych z prowadzeniem i zakończeniem wojny oraz z zawarciem pokoju, b) wydawania w tych sprawach rozporządzeń i zarządzeń.

25. Statut organiczny Województwa Śląskiego z 15 lipca 1920 r.

(*Dziennik ustaw* Nr. 73 l. 497. *Kumaniecki j. w. str. 459—466. W skróceniu*).

Art. 1. Województwo Śląskie będzie obejmowało wszystkie ziemie śląskie przyznane Polsce, czy to ze Śląska Cieszyńskiego, czy też na mocy art. 88 Traktatu Wersalskiego z Niemcami z 28 czerwca 1919 r.

Województwo Śląskie będzie nieodłączną częścią składową Rzeczypospolitej Polskiej i będzie posiadało prawa samorządne stosownie do przepisów niniejszego statutu organicznego.

Art. 13. Pierwszy Sejm Śląski będzie wybrany w głosowaniu powszechnem, bezpośredniem, równem, tajnem i stosunkowem.

Art. 14. Sejm Śląski uchwali ustawę o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego.

Ustawa ta określi szczegółowo skład Śląskiego Sejmu Wojewódzkiego, ordynację wyborczą i prawo wyborcze do tegoż Sejmu, czas trwania mandatu wybieralnych członków Rady Wojewódzkiej, zakres działania i ustrój izby obrachunkowej śląskiej i inne ważniejsze kwestje ustroju Sejmu Śląskiego, Rady Wojewódzkiej i jej departamentów administracyjnych, śląskiego urzędu wojewódzkiego i innych urzędów śląskich.

Art. 24. Naczelnymi organami administracji Województwa Śląskiego są: Wojewoda i Rada Wojewódzka.

Art. 35. Wszystkie sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Prezydent Ministrów: *Witos.*

Marszałek: *Trąpczyński.*

26. Układ zawarty przez Polskę z Radą Najwyższą w Spaa.

(*St. Kutrzeba, Polskie prawo polityczne według traktatów, Kraków 1923, Cz. I str. 165—166*).

Rząd Polski zgadza się na to, by:

a) Zainicjować i podpisać niezwłoczny rozejm na tej podstawie, że wojsko polskie cofnie się i stanie na linii, ustalonej przez konferencję pokojową dnia 8 grudnia 1919 r. jako tymczasowej granicy

polskiego zarządu, i że wojsko sowieckie stanie o 50 kilometrów na wschód od linii. Jednakże Wilno ma być niezwłocznie oddane Litwinom i wyłączone ze strefy zajmowanej przez bolszewików podczas rozejmu. Co się tyczy wschodniej Galicji, to armje staną na linii, którą osiągną w dniu rozejmu, poczem każda armja cofnie się o 10 klm. celem utworzenia strefy neutralnej;

b) wysłać pełnomocników na konferencję, która ma się odbyć następnie możliwie jaknajrychlej w Londynie. Na konferencji tej mają być obecni delegaci polski, sowieckiej Rosji, Finlandji, Litwy, Łotwy, i ma ona się odbywać pod auspicjami konferencji pokojowej, która dążyć będzie do zaprowadzenia trwałego pokoju między Rosją a jej europejskimi sąsiadami. Przedstawiciele wschodniej Galicji będą również zaproszeni do Londynu dla przedłożenia na konferencji swojej sprawy;

c) przyjąć decyzję Rady Najwyższej w sprawie granic litewskich, przyszłości Galicji wschodniej, sprawy Cieszyńskiej i przyszłego traktatu gdańsko-polskiego.

W razie przyjęcia przez Polskę powyższego, rząd angielski uczyni niezwłocznie podobną propozycję Rosji sowieckiej;

a w razie jeśli wojska rosyjskie odmówią rozejmu, to sprzytnie-rzeni dadzą Polsce wszelką pomoc, specjalnie w materjale wojennym — ile tylko to będzie możliwe, z uwzględnieniem swego własnego wyczerpania i ciężkich zobowiązań, gdzieindziej powziętych — a to celem umożliwienia narodowi polskiemu obrony jego niepodległości.

Ville Fraineuse, 10 lipca 1920 r.

27. Podział Śląska Cieszyńskiego.

(Kutrzeba j. w. str. 166—174. W skróceniu).

Stany Zjednoczone, Cesarstwo Brytyjskie, Francja, Włochy i Japonja, Mocarstwa Główne sprzymierzone i stowarzyszone, postanowiwszy, przez decyzję z daty Paryż 27 września 1919 r., rozstrzygnąć kwestję statutu politycznego dawnego Księstwa Cieszyńskiego i terytorjów Orawy i Spisza przez zarządzenie głosowania ludowego w warunkach, zapewniających wszelkie konieczne gwarancje lojalności i szczerości;

jednakże ze względu na to, że zarządzenia powzięte w myśl tej decyzji w celu zrealizowania tego głosowania ludowego w warunkach powyżej określonych pozostały bez rezultatu;

ze względu, że w interesie ogólnego pokoju jest piękną potrzebą ustalić los tych terytorjów;

ze względu, że rządy polski i czechosłowacki oświadczyły aktem w Spaa 10 lipca 1920 r., iż godzą się na oznaczenie ich granic na tych terytorjach przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone poleciły Radzie Ambasadorów załatwienie tej kwestji.

W konsekwencji Rada Ambasadorów postanowiła, co następuje: (tu podane granice, dzielące Śląsk cieszyński, Spisz i Orawę między Polskę i Czechy, i przepisane wzajemne obowiązki i prawa tych państw ze względu na rozstrzygnięcie tej kwestji).

Paryż, 28 lipca 1920 r. Derby. Jules Cambon, Bonin. K. Matsui.

Podpisani, należycie upelnomocnieni przedstawiciele Rządu Polskiego i Rządu Czechosłowackiego, stwierdzają niniejszem, zgodnie z ich deklaracją z 10 lipca 1920 r.¹, zupełne przyjęcie przez odnośne ich Rządy poprzedzających postanowień.

Paryż, 28 lipca 1920 r. I. J. Paderewski. Dr. Edward Beneš.

28. Zwycięstwo nad Wisłą.

(Komunikaty sztabu generalnego. Stefan Pomarański, Pierwsza wojna polska, str. 277 i 283).

Warszawa 16 VIII 1920 r.

Zapoczątkowana przez generała Sikorskiego kontrakcja naszej armji północnej pomimo bardzo trudnych warunków rozwija się w dalszym ciągu nader pomyślnie.

Nie bacząc na ciężkie straty i zacięty opór przeciwnika, który przeciwstawił naszym siłom w tym rejonie aż 10 dywizyj, oddziały armji północnej na całej linii posuwają się naprzód. Dziś odzyskano po ciężkich walkach Ciechanów. Nieprzyjaciel w poszczególnych punktach rozpoczął gorączkowy odwrót. Lotnicy nasi, których współdziałanie daje świetne rezultaty, ostrzeliwują cofające się kolumny przeciwnika, potęgując w nich popłoch. Liczba jeńców znaczna.

Rezultaty te dają się już odczuwać nader dodatnio w armji naszej, broniącej stolicy.

29. Traktat preliminarz z Rosją podpisany w Rydze 12 października 1920 r.

(Dziennik ustaw z r. 1921 Nr. 28 l. 161. W skróceniu).

Art. I. Obie układające się strony — zgodnie z zasadą stowienia narodów o sobie — uznają niepodległość Ukrainy i Białorusi oraz zgadzają się i postanawiają, że wschodnią granicę Polski, a więc granicę między Polską z jednej a Ukrainą i Białorusią z drugiej strony, stanowi linja: (tu podana linja graniczna).

Art. XIII. Obie układające się strony zawierają równocześnie specjalną umowę w przedmiocie rozejmu, która stanowi składową część niniejszej umowy i posiada narówni z nią moc obowiązującą.

30. Ustanie walk z Rosjanami.

(Komunikat sztabu generalnego. Stefan Pomarański, Pierwsza wojna polska, str. 309).

Warszawa 18 X 1920 r.

Oddziały nasze znajdują się w toku obsadzania linii rozejmowej.

Warszawa 20 X 1920 r.

Dnia 18 b. m. o godzinie 24-ej na całym froncie nastąpiło wstrzymanie działań wojennych.

31. Stosunek do Gdańska.

(Dziennik ustaw z r. 1922 Nr. 13 l. 117. Kumaniecki j. w. str. 450—457.

W skróceniu).

Konwencja między Polską a Wolnem Miastem Gdańskiem, zawarta w Paryżu dnia 9 listopada 1920 r.

¹ Ob. str. 17.

Art. 1. Przedstawiciel dyplomatyczny Rządu polskiego¹, z siedzibą w Gdańsku, będzie pośrednikiem między Rządem Polskim a Rządem Wolnego Miasta.

Art. 2. Polska weźmie na siebie prowadzenie spraw zagranicznych Wolnego Miasta Gdańskiego, również jak i opiekę nad obywatelami gdańskimi zagranicą.

Art. 13. Wolne Miasto Gdańsk jest objęte polską granicą celną; Polska i Wolne Miasto stanowią jeden obszar celny, poddany prawodawstwu i taryfie celnej polskiej.

Art. 19. Pod nazwą Rady portu i dróg wodnych Gdańska zostanie ustanowiona Rada, złożona w równych częściach z polskich i gdańskich komisarzy... Prezydent Rady będzie wybrany za wspólnem porozumieniem między Rządem Polskim a Rządem Wolnego Miasta...

Art. 29. Polsce przysługiwać będzie prawo założenia w porcie gdańskim służby pocztowej, telegraficznej i telefonicznej połączonej bezpośrednio z Polską.

Art. 30. Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się zastosować do mniejszości rasowych, religijnych i językowych przepisy, podobne do tych, które są zastosowane przez Polskę na terytorjum polskiem w wykonaniu rozdziału traktatu zawartego w Wersalu 28 czerwca 1919 r.² między Polską a Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi, a w szczególności czuwać, aby w prawodawstwie i w prowadzeniu administracji żadna stronniczość nie objawiała się na szkodę obywateli polskich i innych osób pochodzenia lub języka polskiego, stosownie do art. 104 § 5³ traktatu pokoju wersalskiego z Niemcami.

Art. 39. Każdy spór, któryby powstał między Polską a Wolnem Miastem w przedmiocie niniejszego traktatu lub wszelkich innych późniejszych umów, układów i konwencji, albo wszystkich spraw, dotyczących stosunków pomiędzy Polską a Wolnem miastem, będzie oddany przez jedną lub drugą stronę do decyzji Wysokiego Komisarza, który, jeśli to uzna za potrzebne, odeśle sprawę do Rady Ligi Narodów.

Obu stronom przysługuje prawo odwołania się do Rady Ligi Narodów.

I. J. Paderewski. Heinrich Sahn. W. Schümmer.

32. Traktat pokoju z Rosją, podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 r. (*Dziennik ustaw Nr. 7 l. 44. Kumaniecki j. w. str. 525—544. W skróceniu.*)

Art. I. Obie układające się strony oświadczają, że stan wojny pomiędzy niemi ustaje.

Art. II. Obie układające się strony zgodnie z zasadą stanowienia narodów o sobie, uznają niepodległość Ukrainy i Białorusi oraz zgadzają się i postanawiają, że wschodnią granicę Polski, a więc granicę między Polską z jednej a Rosją, Białorusią i Ukrainą z drugiej strony, stanowi linja: (*tu podana linja graniczna*).

Art. III. Rosja i Ukraina zrzekają się wszelkich praw i pretensyj do ziem, położonych na zachód od granicy, oznaczonej w art. II Traktatu niniejszego. Ze swej strony Polska zrzeka się na rzecz Ukrainy

¹ Zwany polskim komisarzem generalnym.

² Ob. str. 10—12.

³ Ob. str. 9.

i Białorusi wszelkich praw i pretensyj doziem, położonych na wschód od tej granicy.

Obie układające się strony zgadzają się, że o ile w skład ziem, położonych na zachód od oznaczonej w art. II Traktatu niniejszego granicy, wchodzi terytorja sporne między Polską a Litwą — sprawa przynależności tych terytorjów do jednego z tych dwóch państw należy wyłącznie do Polski i Litwy.

Art. IV. Z poprzedniej przynależności i części ziem Rzeczypospolitej Polskiej do byłego Imperjum Rosyjskiego nie wynikają dla Polski w stosunku do Rosji żadne zobowiązania i obciążenia, z wyjątkiem przewidzianych w Traktacie niniejszym, między Polską a Białorusią i Ukrainą.

Art. V. Obie układające się strony zapewniają sobie nawzajem całkowite poszanowanie suwerenności państwowej i powstrzymania się od jakiegokolwiek mieszania się do wewnętrznych spraw strony drugiej, w szczególności od agitacji, propagandy wszelkiego rodzaju, interwencji lub od ich popierania.

Obie układające się strony zobowiązują się nie tworzyć i nie popierać organizacji, mających na celu walkę zbrojną z drugą układającą się stroną, bądź czyniących zamach na jej całość terytorjalną, bądź przygotowujących obalenie jej ustroju państwowego lub społecznego drogą gwałtu, jak również organizacji, przypisujących sobie rolę rządu strony drugiej lub części jej terytorjum. Wobec tego strony zobowiązują się nie zezwalać na przebywanie na swem terytorjum takich organizacji, ich urzędowych przedstawicielstw i innych organów, wzbronić werbowania wojskowego oraz wywozu na swe terytorjum i przewozu przez swe terytorjum sił zbrojnych, broni, amunicji i wszelkiego rodzaju materiałów wojennych, przeznaczonych dla tych organizacji.

Art. VII. 1. Rosja i Ukraina zapewniają osobom narodowości polskiej, znajdującym się w Rosji, Ukrainie i Białorusi, na zasadzie równouprawnienia narodowości, wszystkie prawa, zabezpieczające swobodny rozwój kultury i języka oraz wykonywanie obrządków religijnych. Wzajemnie Polska zapewnia osobom narodowości rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej, znajdującym się w Polsce, wszystkie te prawa.

Osoby narodowości polskiej, znajdujące się w Rosji, Ukrainie i Białorusi, mają prawo, w ramach ustawodawstwa wewnętrznego, pielęgnować swój język ojczysty, organizować i popierać własne szkolnictwo, rozwijać swoją kulturę i tworzyć w tym celu stowarzyszenia i związki. Z tych samych praw, w ramach ustawodawstwa wewnętrznego, korzystać będą osoby narodowości rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej, znajdujące się w Polsce.

2. Obie układające się strony zobowiązują się nawzajem nie mieszać się bezpośrednio ani pośrednio do spraw ustroju i życia Kościoła oraz związków wyznaniowych, znajdujących się na terytorjum strony drugiej.

3. Kościoły i stowarzyszenia religijne, do których należą osoby narodowości polskiej w Rosji, Ukrainie i Białorusi, mają prawo, w granicach prawodawstwa wewnętrznego, samodzielnie urządzać swoje wewnętrzne życie kościelne.

Wyżej wzmiankowane Kościoły i stowarzyszenia religijne, mają prawo, w granicach prawodawstwa wewnętrznego, użytkowania i nabywania majątku ruchomego i nieruchomego, koniecznego do wykonywania obrządków religijnych oraz utrzymywania duchowieństwa i instytucyj kościelnych.

Na tych samych zasadach mają one prawo korzystania z kościołów i instytucyj, koniecznych do wykonywania obrządków religijnych.

Z tych samych praw korzystają osoby narodowości rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej w Polsce.

Art. VIII. Obie układające się strony zrzekają się wzajemnie zwrotu swych kosztów wojennych, t. j. wydatków państwowych na prowadzenie wojny między niemi, jak również odszkodowania za straty wojenne, t. j. za straty, które były wyrządzone im lub ich obywatelom na terenie operacyj wojennych przez działania i zarządzenia wojenne w czasie wojny polsko-rosyjsko-ukraińskiej.

Art. XIII. Z tytułu uznanego przez Umowę o przedwstępnych warunkach pokoju z 12 października 1920 r. aktywnego udziału ziem Rzeczypospolitej Polskiej w życiu gospodarczem byłego Imperjum Rosyjskiego — Rosja i Ukraina zobowiązują się wypłacić Polsce trzydzieści miljonów rubli złotych w złotych monetach albo sztabach nie później, niż w ciągu jednego roku od chwili ratyfikacji Traktatu niniejszego.

IV.

UTRWALANIE PAŃSTWOWOŚCI.

(wiosna 1921 — jesień 1922).

33. Przymierze polsko-francuskie.

(*Dziennik ustaw z 1922 r. Nr. 63 l. 563. W całości.*)

Rząd polski i Rząd francuski, troszcząc się w równej mierze o utrzymanie stanu pokoju w Europie, bezpieczeństwo i ochronę ich terytorjum oraz ich interesów wzajemnych politycznych i gospodarczych przez zachowanie traktatów, które zostały wspólnie podpisane lub które będą później wzajemnie uznane, zgodziły się na następujące postanowienia:

1. W celu uzgodnienia swych wysiłków pokojowych oba Rządy zobowiązują się działać w porozumieniu we wszelkich sprawach polityki zagranicznej, dotyczącej obu Państw i mających związek z uporządkowaniem stosunków międzynarodowych w duchu Traktatów, zgodnie z Paktem Ligi Narodów.

2. Ponieważ odrodzenie gospodarcze jest warunkiem zasadniczym przywrócenia porządku międzynarodowego i pokoju w Europie, oba Rządy porozumieją się w tym względzie celem podjęcia akcji solidarnej i wspierania się wzajemnie.

Poczynią one starania, aby rozwinąć ich stosunki gospodarcze i w tym celu zawrą umowy specjalne i konwencję handlową.

3. Gdyby jednak, wbrew przewidywaniom i szczerym zamiarom pokojowym obu umawiających się Państw, oba lub jedno z nich zostało zaatakowane bez wyzwania ze swej strony, oba Rządy porozu-

mieją się celem obrony ich terytorjów i ochrony swych słuszných interesów, w ramach zakresłonych na wstepie.

4. Oba Rządy zobowiązują się zasięgnąć wzajemnie zdania przed zawarciem nowych układów, dotyczących ich polityki w Europie Środkowej i Wschodniej.

5. Umowa niniejsza wejdzie w życie dopiero po podpisaniu umów handlowych, będących obecnie przedmiotem rokowań.

Paryż, dnia 19 lutego 1921 r. *Ar. Briand. E. Sapięha.*

34. Przymierze polsko-rumuńskie.

(Dziennik ustaw Nr. 81 l. 557. W skróceniu).

W silnem postanowieniu utrzymania pokoju uzyskanego za cenę tyłu ofiar, Naczelnik Państwa Rzeczypospolitej Polskiej i Jego Królewaska Mość Król Rumunji doszli do porozumienia co do zawarcia konwencji o przymierzu odpornem.

Art. I. Polska i Rumunja zobowiązują się wspomagać się wzajemnie na wypadek, gdyby jedna z nich została zaatakowana, bez dania powodu ze swej strony, na swych obecnych granicach wschodnich.

W następstwie tego na wypadek, gdyby jedno z obydwu państw zostało bez dania powodu ze swej strony napadnięte, drugie będzie się uważało za będące w stanie wojennym i udzieli mu zbrojnej pomocy.

Art. II. Celem uzgodnienia swych wysiłków pokojowych obydwie Rządy zobowiązują się do porozumiewania się w kwestjach polityki zewnętrznej, dotyczących ich stosunków z ich wschodnimi sąsiadami.

Art. III. Konwencja wojskowa określi sposób, w jaki oba kraje udziela sobie w danym wypadku pomocy.

Konwencja ta poddaną będzie tym samym warunkom, jak i obecna konwencja co do czasu trwania i ewentualnego wypowiedzenia.

Art. IV. Jeżeli mimo swych wysiłków pokojowych obydwie państwa znajdują się w stanie wojny obronnej stosownie do art. I, zobowiązują się nie rokować ani nie zawierać, ani zawieszenia broni ani pokoju jedno bez drugiego.

Art. V. Czas trwania niniejszej konwencji oznacza się na lat pięć, poczynsz od jej podpisania, lecz każdy z obydwu Rządów może ją wypowiedzieć po dwóch latach, uprzedzając drugi Rząd w sześć miesięcy naprzód.

Art. VI. Żadna z wysokich stron układających się nie będzie mogła zawrzeć przymierza z trzecim mocarstwem bez uprzedniego porozumienia się z drugą.

Wyłączone są od tego warunku przymierza zmierzające do utrzymania Traktatów, wspólnie już przez Rumunję i Polskę podpisanych.

Takie przymierza będą musiały jednak być podawane do wiadomości. Dan w Bukareszcie, w dwóch egzemplarzach, dnia 3 marca 1921 r.

Take Jonesco. E. Sapięha.

35. Konstytucja z 17 marca 1921 r.

(Dziennik ustaw Nr. 44 l. 267. W skróceniu).

W Imię Boga Wszechmogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i ofiarność

walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji Trzeciego Maja, dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc Jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wiekuistych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich Jej sił moralnych i materialnych dla dobra całej, odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć, tę oto Ustawę Konstytucyjną na Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

Art. 1. Państwo Polskie jest Rzeczpospolitą.

Art. 2. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Organami Narodu w zakresie ustawodawstwa są — Sejm i Senat, w zakresie władzy wykonawczej — Prezydent Rzeczypospolitej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami, w zakresie wymiaru sprawiedliwości — niezawisłe sądy.

Art. 3. Zakres ustawodawstwa państwowego obejmuje stanowienie wszelkich praw publicznych i prywatnych i sposoby ich wykonania.

Art. 11. Sejm składa się z posłów, wybranych na lat 5, licząc od dnia otwarcia Sejmu, w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem.

Art. 26. Sejm może się rozwiązać mocą własnej uchwały, po wziętej większością $\frac{2}{3}$ głosów Senatu. Przy obecności połowy ustawowej liczby posłów Prezydent Rzeczypospolitej może rozwiązać Sejm za zgodą $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków.

Równocześnie w obu wypadkach z samego prawa rozwiązuje się Senat.

Wybory odbędą się w ciągu 90 dni od dnia rozwiązania. Termin ich będzie oznaczony bądź w uchwale Sejmu, bądź w orędiu Prezydenta o rozwiązaniu Sejmu.

Art. 35. Każdy projekt ustawy, przez Sejm uchwalony, będzie przekazany Senatowi do zbadania.

Jeżeli Senat nie podniesie w ciągu 30 dni od dnia doręczenia mu uchwalonego projektu ustawy żadnych przeciwko niemu zarzutów — Prezydent Rzeczypospolitej zarządzi ogłoszenie ustawy. Na wniosek Senatu Prezydent Rzeczypospolitej może zarządzić ogłoszenie ustawy przed upływem 30 dni.

Jeżeli Senat postanowi projekt, uchwalony przez Sejm, zmienić lub odrzucić — powinien zapowiedzieć to Sejmowi w ciągu powyższych 30 dni, a najdalej w ciągu następnych 30 dni zwrócić Sejmowi z proponowanymi zmianami.

Jeżeli Sejm zmiany, proponowane przez Senat uchwali zwykłą większością albo odrzuci większością $\frac{11}{20}$ głosujących, Prezydent Rzeczypospolitej zarządzi ogłoszenie ustawy w brzmieniu, ustalonym ponowną uchwałą Sejmu.

Art. 36. Senat składa się z członków wybranych przez poszczególne województwa w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem. Każde województwo stanowi jeden okręg wy-

boreczy, przyczem w stosunku do liczby mandatów sejmowych na ilość mieszkańców, liczba mandatów do Senatu wynosi $\frac{1}{4}$ część.

Art. 38. Żadna ustawa nie może stać w sprzeczności z niniejszą Konstytucją, ani naruszać jej postanowień.

Art. 39. Prezydenta Rzeczypospolitej wybierają na lat siedm bezwzględną większością Sejm i Senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe. Zgromadzenie Narodowe zwołuje Prezydent Rzeczypospolitej w ostatnim kwartale siedmioletniego swego urzędowania.

Art. 43. Prezydent Rzeczypospolitej sprawuje władzę wykonawczą przez odpowiedzialnych ministrów i podległych im urzędników.

Każdy urzędnik Rzeczypospolitej musi podlegać ministrowi, który za jego działania odpowiada przed Sejmem.

Art. 48. Prezydent Rzeczypospolitej reprezentuje Państwo na zewnątrz, przyjmuje przedstawicieli dyplomatycznych państw obcych i wysyła przedstawicieli dyplomatycznych Państwa Polskiego do państw obcych.

Art. 49. Prezydent Rzeczypospolitej zawiera umowy z innemi państwami i podaje je do wiadomości Sejmu.

Umowy handlowe i celne oraz umowy, które trwale obciążają pod względem finansowym Państwo, albo zawierają przepisy prawne obowiązujące obywateli, albo też wprowadzają zmianę granic Państwa, a także przymierza — wymagają zgody Sejmu.

Art. 50. Prezydent Rzeczypospolitej może wypowiedzieć wojnę i zawrzeć pokój tylko za uprzednią zgodą Sejmu.

Art. 55. Ministrowie tworzą Radę Ministrów pod przewodnictwem Prezesa Rady Ministrów.

Art. 56. Rada Ministrów ponosi solidarną odpowiedzialność konstytucyjną i parlamentarną za ogólny kierunek działalności Rządu.

Pozatem ponoszą ją ministrowie oddzielnie, każdy w swoim zakresie, za działalność w urzędzie, a to zarówno za zgodność tej działalności z Konstytucją i innemi ustawami Państwa, za działanie podległych organów administracyjnych, jak i za kierunek swej polityki.

Art. 89. Pierwszym obowiązkiem obywatela jest wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 90. Każdy obywatel ma obowiązek szanowania i przestrzegania Konstytucji Państwa i innych obowiązujących ustaw i rozporządzeń władz państwowych i samorządowych.

Art. 91. Wszyscy obywatele są obowiązani do służby wojskowej.

Art. 92. Wszyscy obywatele mają obowiązek ponosić wszelkie ciężary i świadczenia publiczne, ustanowione na podstawie ustaw.

Art. 93. Wszyscy obywatele są obowiązani szanować władzę prawną i ułatwiać spełnianie jej zadań, oraz sumiennie pełnić obowiązki publiczne, do jakich powoła ich naród lub właściwa władza.

Art. 94. Obywatele mają obowiązek wychowania swoich dzieci na prawych obywateli Ojczyzny i zapewnienia im conajmniej początkowego wykształcenia.

Art. 95. Rzeczypospolita Polska zapewnia na swoim obszarze pełną obronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii.

Art. 96. Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne, na warunkach prawem przepisanych.

Rzeczpospolita Polska nie uznaje przywilejów rodowych ani stanowych, jak również żadnych herbów, tytułów rodowych i innych, z wyjątkiem naukowych, urzędowych i zawodowych. Obywatelowi Rzeczypospolitej nie wolno przyjmować bez zezwolenia Prezydenta Rzeczypospolitej tytułów ani orderów cudzoziemskich.

Art. 97. Ograniczenia wolności osobistej, zwłaszcza rewizja osobista i aresztowanie, dopuszczalne są tylko w wypadkach prawem przepisanych i w sposób określony ustawami na podstawie polecenia władz sądowych.

Art. 101. Każdy obywatel ma wolność obrania sobie na obszarze Państwa miejsca zamieszkania i pobytu, przesiedlania się i wychodźstwa, nie mniej wolność wyboru zajęcia i zarobkowania, oraz przenoszenia swej własności.

Art. 102. Praca, jako główna podstawa bogactwa Rzeczypospolitej, pozostawać ma pod szczególną ochroną Państwa.

Art. 104. Każdy obywatel ma prawo swobodnego wyrażania swoich myśli i przekonań, o ile przez to nie narusza przepisów prawa.

Art. 108. Obywatele mają prawo koalicji, zgromadzania się i załączania stowarzyszeń i związków.

Art. 109. Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych.

Art. 111. Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia i wyznania. Żaden obywatel nie może być z powodu swego wyznania i przekonań religijnych ograniczony w prawach, przysługujących innym obywatelom.

Art. 114. Wyznanie rzymsko-katolickie, będące religią przeważającą większości narodu, zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań.

Kościół rzymsko-katolicki rządzi się własnymi prawami. Stosunek państwa do Kościoła będzie określony na podstawie porozumienia ze Stolicą Apostolską, które podlega ratyfikacji przez Sejm.

Art. 125. Zmiana Konstytucji może być uchwalona tylko w obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów, względnie członków Senatu, większością $\frac{2}{3}$ głosów.

Wniosek o zmianę Konstytucji winien być podpisany conajmniej przez $\frac{1}{4}$ część ustawowej liczby posłów, a wniesienie takiego wniosku zapowiedziane conajmniej na 15 dni.

Co lat 25 ma być ustawa konstytucyjna poddana rewizji zwyczajną większością Sejmu i Senatu, połączonych w tym celu w Zgromadzenie Narodowe.

Drugi Sejm, wybrany na podstawie tej Konstytucji, może dokonać rewizji Ustawy Konstytucyjnej własną uchwałą, powziętą większością $\frac{3}{5}$ głosujących, przy obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów.

36. Podział Górnego Śląska.

(Dziennik ustaw z r. 1922 Nr. 44 l. 369. Monitor Polski z 20 czerwca 1922 r. W skróceniu).

Imperjum Angielskie, Francja, Włochy i Japonja, które wraz ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej, jako Główne Państwa sprzymierzone i stowarzyszone, podpisały Traktat Wersalski;

zważywszy, że w myśl ostatniego ustępu art. 88 Traktatu Wersalskiego¹ do nich należy określić linię graniczną między Niemcami i Polską w części Górnego Śląska, poddanej plebiscytowi i na skutek tegoż plebiscytu;

zważywszy, że w dniu 20 marca 1921 r. przystąpiono do głosowania w warunkach, przewidzianych w aneksie do wyżej wymienionego artykułu;

zważywszy, że wobec wyników głosowania gminami, jak również położenia geograficznego i warunków ekonomicznych miejscowości, ustąpienie terytoriów w mowie będących wywołuje pewne kwestje, na uregulowaniu których zależy;

po zasięgnięciu zdania Ligi Narodów postanawiają:

I. Granica pomiędzy Niemcami i Polską w części Górnego Śląska, opisanej w art. 88 Traktatu Wersalskiego, określa się w sposób następujący: *(tu podana linja dzieląca Górny Śląsk między Polskę i Niemcy)*.

II. Rządy Niemiecki i Polski, stosując się do art. 92, — do ostatniego jego ustępu, — Traktatu Pokoju zawrą w najbliższym czasie konwencję w celu uświęcenia następujących rozporządzeń;

A) Kolej. Dla dróg żelaznych Państwa Niemieckiego o torze normalnym lub też wąskotorowych zorganizowaną zostanie na terytorjum plebiscytowem na okres 15-letni czas ustrój eksploatacji mieszanej.

B) Woda i elektryczność. O ile terytorjum, obejmujące sieci wód istniejące, nie zostało przyznane jednemu z dwóch krajów w całości, wobec braku specjalnej umowy pomiędzy stronami istniejące sieci komunikacji wodnej zostaną zachowane. W tym celu ustanowiona zostanie wzajemna ich używalność.

C) System monetarny. Przez okres czasu, nie przekraczający lat piętnastu, marka niemiecka będzie jedyną prawną jednostką monetarną na terytorjum plebiscytowem.

E) Ustrój celny. Granica celna przeniesioną zostanie na nową granicę polityczną, skoro tylko ta ostatnia zostanie ustalona.

Prawo celne i taryfy celne niemieckie i polskie stosowane będą oprócz następujących wyjątków: *(tu podany szereg wyjątków)*.

Polacy stale zamieszkali w tym samym czasie na terytorjach Górnego Śląska, uznanych za wchodzące ostatecznie w skład Niemiec, winni mieć prawo zachowania swego miejsca zamieszkania w Niemczech przez czas lat 15, poczynając od tej daty. Ta sama zasada stosowaną być winna do Polaków obywateli niemieckich, którzy optowali na rzecz narodowości polskiej zgodnie z art. 91 Traktatu Wersalskiego, jak również obywatelom polskim, którzy nie byli obywatelami niemieckimi.

¹ Ob. wyżej str. 8.

Traktat dotyczący obrony mniejszości narodowych itd., zawarty dnia 28 czerwca 1919 r., stosuje się do części Górnego Śląska, przyznanej ostatecznie Polsce, jako wchodzącej w jej skład. Sprawiedliwość, zarówno jak i warunki życia ekonomicznego na Górnym Śląsku, wymagają, aby Rząd niemiecki zobowiązał się do przyjęcia przynajmniej na okres przejściowy 15 lat, poczynając od chwili ostatecznego przyznania terytorjum, postanowień, odpowiadających artykułom: 1, 2, 7, 8 i 9 (ustępy 1, 2) 10, 11 i 12 wymienionego wyżej traktatu odnośnie do części Górnego Śląska, uznanej jako ostatecznie wchodzącej w skład Niemiec.

Postanowienia układu, jaki zawarty zostanie pomiędzy Rządami niemieckim i polskim, stanowią dla Niemiec i dla Polski zobowiązania o znaczeniu międzynarodowym i oddane będą pod gwarancję Ligi Narodów w podobny sposób, jak postanowienia traktatu z dnia 28 czerwca 1919 r.

Paryż, 23 października 1921 r.

(19 czerwca 1922 r.). Do Tymczasowej Rady Województwa, na ręce wojewody Rymera w Katowicach.

Szczęśliwy jestem, że w imieniu rządu polskiego mogę powitać oddawna oczekiwany powrót części G. Śląska do Macierzy. Dzień dzisiejszy po wsze wieki pamiętny będzie dla narodu polskiego, jako święto odzyskania przez Polskę dzielnicy prastarej, ukochanej, cennej nie tylko bogactwami, lecz tem więcej cnotami ludności... Witajcie!

Prezydent Ministrów: *Antoni Ponikowski.*

37. Wcielenie do Rzeczypospolitej ziemi wileńskiej.

(*Dziennik ustaw Nr. 20 l. 163, z 24 marca 1922 r.*)

Uchwała w przedmiocie przynależności państwowej ziemi Wileńskiej.

W imię Boga Wszechmogącego, My, Sejm w Wilnie, wolną i powszechną wolą ludności ziemi wileńskiej powołany, pełni praw do stanowienia o losach tej ziemi posiadający, pomnąc na wielowiekowe węzły, co aktami w Horodle i Lublinie, w uchwałach Konstytucji Majowej z r. 1791 ukoronowanemi, ziemię naszą z Polską na mocy dobrowolnych umów w jedno połączyły, oraz na krew ojców naszych, ofiarnie przelaną w walkach narodu o wolność po nieszczęsnych Ojczyzny rozbiorach, składając hołd męstwu i poświęceniu żołnierza polskiego, synowi tej ziemi Józefowi Piłsudskiemu, bohaterskiemu czynowi gen. Żeligowskiego, zgodnie z prawem narodów do stanowienia o sobie, w imieniu ludności tej ziemi, jej żyjących i przyszłych pokoleń, mając na celu zabezpieczenie ich wolności i wszechstronnego i materialnego rozwoju, na posiedzeniu dnia 20 lutego 1922 r. uchwalamy i stanowimy:

1) wszelkie węzły prawno-państwowe, narzucone nam przemocą przez państwo rosyjskie, uważamy za bezpowrotnie zerwane i nieistniejące, jak również odmawiamy Rosji prawa do ingerowania w sprawy ziemi wileńskiej;

2) roszczenia prawnopanstwowe do ziemi wileńskiej, zgłaszane przez Republikę Litewską, które znalazły swój wyraz w traktacie litewsko-sowieckim z dnia 12 lipca 1920 r., jako też i wszelkie inne odrzucamy i na zawsze uchylamy;

3) stwierdzamy uroczystie, że nie uznamy żadnej decyzji zarówno o losach naszej ziemi, jak i w sprawie jej wewnętrznych urządzeń, powziętej przez czynniki obce wbrew naszej woli;

4) ziemia wileńska stanowi bez warunków i zastrzeżeń nierozdzielna część Rzeczypospolitej Polskiej;

5) Rzeczypospolita Polska posiada pełne i wyłączne prawo zwierzchności państwowej nad ziemią wileńską;

6) właściwe władze Rzeczypospolitej Polskiej posiadają jedyne i wyłączne prawo stanowienia o ustawach i urządzeniach ziemi wileńskiej zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r.;

7) wzywamy Sejm Ustawodawczy i Rząd Rzeczypospolitej Polskiej do natychmiastowego wykonywania praw i obowiązków, wypływających z tytułu przynależności ziemi wileńskiej do Rzeczypospolitej Polskiej.

Akt złączenia ziemi wileńskiej z Rzeczapospolitą Polską.

Działo się w Warszawie w pałacu Rady Ministrów dnia 3 marca 1922 r. wobec Rządu Polskiego... oraz delegatów Sejmu w Wilnie jako Zgromadzenia przedstawicieli dla dania wyrazu woli ludności, którzy oświadczyli, że sejm w Wilnie, pełnię prawa stanowienia o losach kraju posiadający, na uroczystem posiedzeniu odbytem w Wilnie w dniu 20 lutego 1922 r. uchwalił co następuje *(tu wpisana powyżej podana uchwała)*.

Rząd polski przyjął oświadczenie delegatów sejmu w Wilnie do wiadomości, poczem wspólnym aktem stwierdzono:

Art. I. Ziemia wileńska, z woli swej ludności od wszelkich innych związków państwowych wolna, zostaje złączona z Rzeczapospolitą Polską.

Art. II. Zwierzchnictwo państwowe nad ziemią wileńską odąd przysługuje Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. III. Rząd Polski oświadcza, iż Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustali statut ziemi wileńskiej.

Art. IV. Akt niniejszy podlega zatwierdzeniu Sejmu ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej, poczem, wobec przedstawienia przez delegatów sejmu w Wilnie pełnomocnictw uznanych za wystarczające i sporządzone w należytej formie, wejdzie w życie *(podpisali ten akt członkowie rządu polskiego i 10 delegatów, następnie zaś, 22 i 24 marca 1922 r., drugich dziesięciu z dodaniem klauzuli: Podpisujemy akt powyższy w przekonaniu, że Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustali statut ziemi wileńskiej zgodny z wolą ludności tej ziemi, wyrażoną w uchwałach Sejmu Wileńskiego)*.

Uchwała Sejmu Ustawodawczego z 24 marca 1922 r. o objęciu władzy państwowej w Ziemi Wileńskiej przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej.

Sejm Ustawodawczy przyjmuje do wiadomości uchwałę Sejmu w Wilnie jako zgromadzenia przedstawicieli ludności Ziemi Wileńskiej

dla dania wyrazu woli ludności, zapadła w dniu 20 lutego 1922 r. w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej, zatwierdza dołączony do niniejszej uchwały Akt złączenia Ziemi Wileńskiej z Rzeczpospolitą Polską z dnia 2 marca 1922 r. oraz wzywa Rząd, aby niezwłocznie objął sprawowanie władzy państwowej w Ziemi Wileńskiej.

Uchwała ta ma być ogłoszona w Dzienniku ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i wejść w życie z dniem jej ogłoszenia.

Marszałek: *Trąpczyński.*

Prezydent Ministrów: *Ponikowski.*

38. Stan gospodarczy państwa.

(Druk osobny. W skróceniu.)

Exposé ministra skarbu Jerzego Michalskiego z 28 marca 1922 r.

Z zestawień sumarycznych wydatków i dochodów państwowych w okresach od 1 XI 1918 — 31 XII 1921 wynikają następujące ogólne wnioski:

Lata wojenne 1919 i 1920 odróżniają się wybitnie od pierwszego roku pokojowego 1921; w ciągu dwu lat 1919 i 1920 sumie ogólnych dochodów rzeczywistych w kwocie mk. 7.314.397.969 — odpowiada suma wydatków w kwocie mk. 75.200.410.540, t. j. procentowy stosunek niedoboru, wynoszącego za te 2 lata łącznie 67.886.012.571 mk., do ogólnych wydatków wyraża się w cyfrze 90.27%.

Niedobory, stale rosnące w latach wojennych (w I. okresie budżetowym — 86.34%, w II. — 88.81%, w III. — 90.81% ogólnej kwoty rzeczywistych wydatków), opadają w r. 1921 do kwoty 69.42%.

Ogólny bilans dochodów i wydatków rzeczywistych od czasu powstania Państwa Polskiego t. j. od 1/XI 1918 r. do 31/XII 1921 r. przedstawia się w całym państwie w sposób następujący:

Łączna suma wydatków mk. 324.119,389.645

» » dochodów 102.130.658.594

Niedobór mk. 221.988.731.051

t. j. w stosunku do sumy wydatków wynosił niedobór 68.48% pierwszej kwoty.

Długi zagraniczne Polski wynosiły łącznie w dniu 31/XII 1921 r., w przeliczeniu na dolary według notowań giełdy nowojorskiej z tegoż dnia: 283,379.610.67 dolarów.

Idąc za wzorem innych państw, winna i Polska, niezależnie od powiększenia dochodów, zwrócić swoje usiłowania ku zmniejszeniu olbrzymich wydatków budżetowych.

Działalność ta iść zaś powinna w dwóch kierunkach:

a) zwolnienie administracji od gospodarczych działań, które nie muszą koniecznie pozostawać w zarządzie Państwa, względnie w kierunku zmniejszenia deficytów zakładów i przedsiębiorstw państwowych;

b) w kierunku redukcji władz i urzędów, oraz personelu w tych działach, które z natury swojej muszą pozostawać w administracji państwowej.

Rozporządzeniem z dnia 19 IX 1921 r. Rada Ministrów ustanowiła Komisję Oszczędnościową przy Ministrze Skarbu i jemu podległą.

Kardynalnym warunkiem powodzenia reformy waluty jest osiągnięcie trwałej równowagi budżetu, choćby narazie nie absolutnej, byleby jednak nie zmuszała do pokrywania niedoborów budżetowych emisjami biletów bankowych, zasadniczym zaś warunkiem i trwałym równowagi budżetowej jest — jak wyżej wykazać się starałem — równowaga gospodarcza kraju.

Kilka słów poświęcić pragnę odbudowie kraju. Wskutek działań wojennych uległo w Polsce zniszczeniu 1,546.892 budynków, z czego do końca 1921 r. odbudowano 674.036, t. j. 43,6%, więc prawie połowę, przy wydatnym współudziale samych poszkodowanych. Pozostaje do odbudowy 263.138 budynków mieszkalnych, 604.359 gospodarczych, 1.078 kościołów, 3.146 szkół i 1.134 budynków użyteczności publicznej, t. j. razem 872.855 budynków.

Ogólny stan odlogów wiosną 1921 r. wynosił 1,213.000 ha, obecnie już tylko 600.000 ha.

V.

PO WEJŚCIU W ŻYCIE KONSTYTUCJI.

(Od końca listopada 1922 r.).

39. Wybór i śmierć pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej.

(*Monitor polski* z 11, 12 i 18 grudnia 1922 r.).

(*Protokół posiedzenia sejmu* z 9 grudnia 1922 r.). Przewodniczący Marszałek Sejmu Rataj: Otwieram Zgromadzenie Narodowe... W myśl postanowień art. 12 wzywam Panów do zgłaszania kandydatur.

Głosowanie piąte dało wynik następujący:

Oddano głosów 545, nieważnych 29, ważnych 516, absolutna większość 259. Otrzymali: Gabrjel Narutowicz 289, Maurycy Zamoyski 227.

Przewodniczący Rataj: Na podstawie tego wyniku głosowania stwierdzam, że bezwzględną większość otrzymał p. Gabrjel Narutowicz, i ogłaszam, że Gabrjel Narutowicz został wybrany prezydentem Rzeczypospolitej.

Protokół przekazania władzy przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego Prezydentowi Rzeczypospolitej Gabrjelowi Narutowiczowi.

Działo się dnia 14 grudnia 1922 r. o godz. 12 w południe w pałacu belwederskim w Warszawie.

Prezes Rady Ministrów, na wezwanie Naczelnika Państwa, odczytuje protokoły Zgromadzenia Narodowego z dnia 9 i 11 grudnia 1922 r., stwierdzające wybór Gabrjela Narutowicza na Prezydenta Rzeczypospolitej i złożenie przez niego przysięgi, poczem Naczelnik Państwa Józef Piłsudski składa władzę, powierzoną Mu uchwałą Sejmu Ustawodawczego z dnia 20 lutego 1919 r., zaś Gabrjel Narutowicz urząd Prezydenta Rzeczypospolitej obejmuje.

Wobec zgonu ś. p. Gabrjela Narutowicza prezydenta Rzeczypospolitej obejmuję na zasadzie art. 40 konstytucji zastępczo funkcje Prezydenta Rzeczypospolitej.

Marszałek Sejmu *Maciej Rataj*.

Prezes Rady Ministrów *Juljan Nowak*.

Warszawa dnia 16 grudnia 1922 r.

Odezwa prezesa rady ministrów.

Polacy! Powołany przez Marszałka Sejmu, obejmuję jako karny żołnierz ster rządów w chwili najcięższej, jaką przeżywało państwo nasze od chwili swego zmartwychwstania.

Mimo zrozumiałego oburzenia, z jakim reaguje społeczeństwo w odpowiedzi na mord Prezydenta Rzeczypospolitej, domagam się od wszystkich bezwzględniego spokoju. Winni skrytobójczego mordu spotkają się z zasłużoną i prawem przepisaną karą. Równocześnie jednak wszelkie samosądy społeczne będą ukrócone z całą stanowczością.

Warszawa, 17 grudnia 1922 r.

Prezes Rady Ministrów: *Władysław Sikorski*, gen. dyw.

40. Wybór drugiego prezydenta Rzeczypospolitej.

(*Monitor polski z 21 grudnia 1922 r.*).

(*Protokół posiedzenia Zgromadzenia Narodowego z dn. 20 grudnia 1922 r.*). Głosowało posłów i senatorów 525; oddano kartek nieważnych 16, ważnych głosów 519, absolutna większość 260. Otrzymali: p. Stanisław Wojciechowski głosów 298, p. Kazimierz Morawski głosów 221.

Przewodniczący Rataj: Na podstawie tego wyniku głosowania stwierdzam, że Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej został wybrany p. Stanisław Wojciechowski.

Polacy! Bogu Wszechmogącemu i Tobie, Narodzie Polski, ślubiwałem ustawy konstytucyjne przestrzegać i bronić, dobru powszechnemu wiernie służyć. Poprzednik mój — pierwszy Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, śp. Gabryel Narutowicz — poległ z ręki opętanej szaleń nienawiści. Ponury cień padł na odradzającą się państwowość polską, na moralne podstawy naszego życia zbiorowego. Nienawiść wytwarza niepokój i nieład, rujnuje życie rodzin i państwa.

Rzeczpospolita swoją dostojność i moc czerpie przedewszystkiem z cnót i pracy swoich obywateli...

Wszyscy bez różnicy miejmy w pamięci słowa Adama Mickiewicza: O ile polepszyście dusze wasze, o tyle polepszyście prawa wasze.

W imieniu Rzeczypospolitej wołam do Was, Obywatele: składajcie się do zgody w sprawach dobra powszechnego, ona jest pierwszym warunkiem wiernego wykonywania ustawy konstytucyjnej, uzdrowienia życia gospodarczego i wykuwania obywateli, godnych imienia polskiego.

Prezes Rady Ministrów

Władysław Sikorski.

Prezydent Rzeczypospolitej

Stanisław Wojciechowski.

Warszawa, 20 grudnia 1922 r.

41. Ustalenie wschodnich granic Polski.

(*Dziennik ustaw Nr. 49 l. 333*).

Imperjum Wielkiej Brytanji, Francja, Włochy i Japonja, które podpisały wraz ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki, jako Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Traktat Pokoju Wersalski, zważywszy, że według brzmienia art. 87, ustęp 3, tegoż Traktatu¹, do nich

¹ Ob. wyżej str. 8.

należy oznaczyć granice Polski, które nie były wyszczególnione przez ten Traktat; zważywszy, że Rząd Polski przedstawił w dniu 15 lutego 1923 r. Konferencji Ambasadorów prośbę, dążącą do tego, by Mocarstwa, mające w niej swych przedstawicieli, zrobiły użytek z praw nadanych im przez pomieniony artykuł; że ze swej strony Rząd Litewski już był, przez swą notę z dn. 18 listopada 1922 r., wykazał, iż troszczy się, by wzmiankowane Mocarstwa zrobiły użytek z swych praw; zważywszy, że według brzmienia art. 91 Traktatu Pokoju podpisanego w St. Germain-en-Laye¹ Austria zrzekła się na rzecz Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw i tytułów na terytorjach, które należały uprzednio do Monarchji Austro-Węgierskiej i które, położone poza nowymi granicami Austrii, takimi jak są opisane w art. 27 rzeczzonego Traktatu, nie są obecnie przedmiotem żadnego innego przyznania.

Wobec tego, iż uznane zostało przez Polskę, że co się tyczy wschodniej części Galicji, warunki etnograficzne czynią koniecznym ustrój autonomiczny; zważywszy, iż Traktat zawarty pomiędzy Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polską w dn. 28 czerwca 1919 r.² przewidział dla wszystkich terytorjów, znajdujących się pod zwierzchnictwem polskiem, gwarancje specjalne na rzecz mniejszości rasy, języka lub religij; zważywszy, iż co do granicy z Rosją Polska weszła bezpośrednio w stosunki z tem Państwem celem jej oznaczenia; iż, co się tyczy granicy Polski z Litwą należy mieć na uwadze sytuację faktyczną, wynikłą mianowicie z rezolucji Rady Ligi Narodów z dn. 3 lutego 1923 r., poleciły Konferencji Ambasadorów rozstrzygnąć tę sprawę. Na skutek czego Konferencja Ambasadorów:

I. Postanawia uznać jako granice Polski:

1-o Z Rosją: Linję oznaczoną i zasłupioną, za zgodą obu Państw i na ich odpowiedzialność, w dniu 23 listopada 1922 r.

2-o Z Litwą: Linję poniżej opisaną: (*tu określona linja graniczna między Polską i Litwą*).

Oznaczenie tej linii na miejscu pozostawione jest zabiegom zainteresowanych Rządów, którym przysługiwać będzie całkowita możność przystąpienia za wspólnem porozumieniem do sprostowania szczegółów, uznanych przez nie na miejscu za nieodzowne.

II. Postanawia przyznać Polsce, która to przyjmuje, wszelkie prawa zwierzchnicze nad terytorjami położonemi pomiędzy granicami powyżej określonymi a innymi granicami polskiego terytorjum, z zastrzeżeniem postanowień traktatu pokoju w Saint-Germain-en-Laye, dotyczących ciężarów i zobowiązań przeniesionych na inne państwa, którym przekazana jest część terytorjum byłej monarchji austro-węgierskiej.

Działo się w Paryżu, dnia piętnastego marca, tysiąc dziewięćset dwudziestego trzeciego roku.

Eric Phipps. R. Poincaré. Romano Avezana. M. Matsuda.

Niżej podpisany, należycie upelnomocniony, oświadcza w imieniu Rządu Polskiego, iż przyjmuje powyższe postanowienia.

Działo się w Paryżu, dnia piętnastego marca, tysiąc dziewięćset dwudziestego trzeciego roku.

Maurycy Zamoycki.

¹ Ob. wyżej str. 13.

² T. zw. traktat o mniejszościach, str. 10—12.

gnie (np. terytorjalno-lokalne), z pewnych tylko zeszytów w całości korzystał, inne pozostawiając prywatnej lekturze młodzieży. Z tej też przyczyny każdy zeszyt jest osobno do nabycia, a po ukończeniu wydawnictwa będą także grupy zeszytów, stanowiące pewną całość, razem opracowane (np. historia grecka, rzymska, Polska średniowieczna, wiek XIX i t. p.).

Winniśmy dodać jeszcze jedno wyjaśnienie. W doborze tekstów naogół kierowali się autorowie poszczególnych zeszytów wskazówkami podręczników, używanych dziś w szkole średniej. W wielu jednakże wypadkach niepodobna było trzymać się tej zasady. Przedewszystkiem większy nacisk położyły *Teksty źródłowe* na dzieje wewnętrzne narodów, ich życie społeczne, gospodarcze i kulturalne. Te właśnie momenty, które podręczniki szkolne zaledwie lakonicznie zdołają zaznaczyć, gdyż wymagają one obszerniejszego wyjaśnienia, mogą dopiero w świetle źródeł przemówić żywiej, językiem dosadnym i zrozumiałym. Zwłaszcza w tych epokach historii, które nie mogą być jasniej zrozumiałe bez pokazania ich podkładu kulturalnego, trzeba było więcej miejsca poświęcić wyłuszczeniu ich wyobrażeń moralnych, religijnych, naukowych i t. p. (np. Grecja w IV w., średniowiecze, humanizm i reformacja).

Powtórę w historii nowożytnej większy, aniżeli w podręcznikach, położono nacisk na te zagadnienia polityki międzynarodowej, gospodarczej, kolonjalnej i t. p., których znajomość pożądana jest, ze względów dzisiejszej naszej sytuacji międzynarodowej, dla naszej młodzieży, z której wyrastają przyszli obywatele, urzędnicy, prawodawcy, dyplomaci Rzeczypospolitej.

Redakcję *Tekstów źródłowych* powierzyła Krakowska Spółka Wydawnicza inicjatorowi ich, Drowi Stanisławowi Kotowi, prof. historii kultury polskiej na Uniw. Jagiell.; poszczególne zeszyty poddane były rewizji wytrawnych pedagogów i dydaktyków, którym, podobnie jak autorom zeszytów, wydawcy składają gorące podziękowanie za ich troskliwość około poziomu i celowości wydawnictwa. P. T. nauczycieli historii proszą wydawcy o donoszenie swoich uwag i spostrzeżeń, z których skorzystają dla udoskonalenia *Tekstów źródłowych* w razie, jeśli one przyniosą taki szkole polskiej pożytek, jaki przyswiewać zamierom wydawców.

TEKSTY ŹRÓDŁOWE DO NAUKI HISTORII W SZKOLE ŚREDNIEJ

1. Egipt starożytny, opracował Dr. Antoni Śmieszek, prof. uniw. poznańskiego.
2. Babilonia i Assyria, opracował Dr. Mojżesz Schorr, prof. uniwers. lwowskiego.
3. Palestyna starożytna, opracował Dr. Mojżesz Schorr, prof. uniw. lwowskiego.
- 3a Chatti i Aram, opracował Dr. Mojżesz Schorr, prof. uniwersytetu lwowskiego.
4. Iran i Indje, opracowali prof. Dr. Antoni Śmieszek i Dr. Stanisław Schayer.
5. Najdawniejsze dzieje Grecji, oprac. Dr. Tadeusz Wałek, prof. uniw. warsz.
6. Grecja w okresie wojen perskich, oprac. Dr. Jerzy Kowalski, prof. uniw. lwow.
7. Grecja od wojny peloponeskiej do podboju macedońskiego, opracował Dr. Jerzy Kowalski, prof. uniwersytetu lwowskiego.
8. Aleksander Wielki i epoka hellenistyczna, opr. Tad. Wałek, prof. uniw. warsz.
9. Republika rzymska w dobie rozkwitu, opr. Dr. L. Piotrowicz, prof. U. Jagiell.
10. Upadek rzymskiej republiki, oprac. Dr. Ludwik Piotrowicz, prof. uniw. Jag.
11. Okres świetności cesarstwa rzymskiego, opr. Dr. L. Piotrowicz, prof. U. Jag.
12. Rozkład i upadek cesarstwa rzymskiego, opr. Dr. L. Piotrowicz, prof. U. Jag.
13. Europa w wczesnem średniowieczu, opr. Kaz. Dobrowolski, bibliot. Bibl. Jag.
14. Polska pogańska i słowiańska, opr. Aleksander Brückner, prof. uniw. berliński.
15. Walka cesarstwa z papieżem, opracował Wł. Semkowicz, prof. uniw. Jagiell.
16. Budowa państwa polskiego (963—1138), opr. Dr. R. Grodecki, prof. U. Jagiell.
17. Europa w okresie wypraw krzyżowych, opr. Wł. Semkowicz, prof. Uniw. Jag.
18. Podziały i zjednoczenie państwa polskiego (1138—1320), oprac. Dr. Roman Grodecki, profesor uniwersytetu Jagiellońskiego.
19. Rozkwit średniowiecznego porządku w Europie (w. XIII—XIV), opracował Dr. Kazimierz Dobrowolski, bibliotekarz Biblioteki Jagiellońskiej.
20. Budowa wewnętrzna Polski piastowskiej, opr. Dr. R. Grodecki, prof. U. Jag.
21. Utwierdzenie państwa polskiego (1321—1384), op. J. Dąbrowski, prof. U. Jag.
22. Dzieje Litwy i Rusi przed Unją z Polską, opracował Dr. Feliks Koneczny, profesor uniwersytetu wileńskiego.
23. Europa w okresie schizmy i soborów, opr. Dr. Jan Dąbrowski, prof. U. Jag.

24. *Korona i Litwa od chrztu Jagielly do Warny (1385—1444)*, opracował *Dr. Jan Dąbrowski*, profesor uniwersytetu Jagiellońskiego.
25. *Arabowie i Turcy*, opracował *Dr. Tadeusz Kowalski*, prof. uniw. Jagiellońskiego.
26. *Humanizm i rozkład średniowiecznego porządku w Europie*, opracował *Dr. J. Dąbrowski*, profesor uniwersytetu Jagiellońskiego.
27. *Zachwianie równowagi stanów w Polsce, 1445—1500*, opr. *Dr. Fryd. Papée*, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej.
28. *Odrodzenie i reformacja*, oprac. *Dr. Ludwik Finkel*, prof. uniwers. lwowskiego, i *Dr. Wł. Pocięcha*, bibliotekarz Biblioteki Jagiellońskiej.
29. *Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492—1555*, opracował *Dr. Wł. Pocięcha*, bibliotekarz Biblioteki Jagiell.
30. *Panowanie Zygmunta Starego (1506—1548)*, opr. *Dr. Wł. Pocięcha*, bibl. Bibl. Jag.
31. *Zygmunt August i rozkwit reformacji w Polsce*, opr. *Dr. St. Kot*, prof. U. Jag.
32. *Europa w dobie kontrreformacji*, oprac. *Dr. Wł. Pocięcha*, bibliot. Bibl. Jag.
33. *Polska za pierwszych królów elekcyjnych*, oprac. *Dr. H. Barycz*, asyst. Un. Jag.
34. *Oslabienie władzy monarszej w Polsce (1587—1607)*, opr. *St. Kot*, prof. U. Jag.
35. *Okres wojny trzydziestoletniej*, oprac. *Dr. Józef Feldman*, docent uniw. Jag.
36. *Od rokосу Zebrzydowskiego do wojen kozackich*, opracował *Dr. Kazimierz Tyszkowski*, bibliotekarz Ossolineum.
37. *Revolucja angielska i jej następstwa*, opr. *Dr. Józef Feldman*, docent uniw. Jag.
38. *Europa w okresie Ludwika XIV*, opr. *Dr. Józef Feldman*, docent uniw. Jag.
39. *Panowanie Jana Kazimierza*, oprac. *Dr. Wł. Konopczyński*, prof. uniw. Jag.
40. *Polska w okresie wojen tureckich*, oprac. *Wł. Konopczyński*, prof. U. Jag.
41. *Europa w wieku oświecenia (1715—1789)*, opr. *Dr. Józef Feldman*, docent U. Jag.
42. *Czasy saskie w Polsce*, opracował *Dr. Wład. Konopczyński*, prof. uniw. Jag.
43. *Panowanie Stan. Augusta Poniatowskiego*, opr. *Wł. Konopczyński*, prof. U. Jag.
44. *Okres Wielkiej Rewolucji francuskiej (1789—1799)*, opr. *Dr. Adam Skalkowski*, profesor uniwersytetu poznańskiego.
45. *Polska od Sejmu Wielkiego do trzeciego rozbioru*, opracował *Dr. Adam Skalkowski*, profesor uniwersytetu poznańskiego.
46. *Okres napoleoński, 1800—1816*, opr. *Dr. Adam Skalkowski*, prof. uniw. pozn.
47. *Czasy Legionów i Księstwa Warszawskiego (1796—1815)*, opr. *Dr. Adam Skalkowski*, profesor uniwersytetu poznańskiego.
48. *Europa w okresie Restauracji (1815—1847)*, opracował *Dr. Józef Frejlich*.
49. *Królestwo Kongresowe i powstanie listopadowe*, opracował *Dr. Bronisław Pawłowski*, dyrektor Centralnego Archiwum Wojskowego.
50. *Prusy i Austria na ziemiach polskich przed r. 1846*, opr. *Dr. Józef Frejlich*.
51. *Polska w dobie Wielkiej Emigracji (1832—1856)*, oprac. *Dr. Józef Frejlich*.
52. *Ziemie litewsko-ruskie pod zaborem rosyjskim*, opracował *Henryk Mościcki*, profesor uniwersytetu warszawskiego.
53. *Od wiosny ludów do wojny francusko-pruskiej (1848—1871)*, opr. *Dr. J. Frejlich*.
54. *Powstanie styczniowe i czasy reakcji po powstaniu*, opracował *M. Dubiecki* i prof. *Dr. Fr. Bielak*.
55. *Okres równowagi europejskiej (1871—1914)*, opracował *Dr. Józef Frejlich*.
56. *Ameryka i Daleki Wschód w polityce światowej*, opracował *Dr. Józef Frejlich*.
57. *Polska w dobie przeobrażeń społecznych 1885—1904*, opr. *Dr. Józef Frejlich*.
58. *Polska w latach ruchu niepodległościowego 1904—1918*, opr. *Dr. J. Dąbrowski*.
59. *Wojna światowa i jej następstwa (1914—1927)*, opr. *J. Dąbrowski*, prof. U. Jag.
60. *Polska niepodległa (1918—1923)*, opr. *Dr. Stan. Kutrzeba*, prof. uniw. Jag.

DO NABYCIA
W KRAKOWSKIEJ SPÓŁCE WYDAWNICZEJ

(KRAKÓW, UL. ŚW. FILIPA L. 25)

W KSIĘGARNI JAGIELLOŃSKIEJ

KRAKÓW, UL. WIŚLNA L. 3.